

Ազգ

28 ՀՈՒԼԻՍ 2017 ՈՒՐՔԱԹ 29(5477)

Փոխվում է սոցիալաբերով բժշկվելու կարգը

Սեռստերիդ կիրառող սոցիալաբերով առողջադաշտակալի ծառայությունների մատուցման կարգը: Այս մասին արդեն կա կառավարության որոշումը: Ըստ առողջապահության նախարար Լեւոն Ալթունյանի՝ մինչև այժմ աղահավաքական կանխավճարային սկզբունքով մատուցվող ծառայությունները սեռստերիդ կիրառող աղահավաքական հեսվճարային բանաձևով: Այսուհետև սոցիալաբերով աղահավաքողների համար նախատեսված գումարը չի բաժնվելու սարվա սկզբին, ստեղծվելու են ռեգերվային ֆոնդեր՝ աղահավաքական ընկերությունների ներքո: Որտե՞ս հիվանդանոց դիմելիս անհրաժեշտ կլինի միայն գանձահարել աղահավաքական ընկերություն եւ սեռյակ լաբորատորիայի միջոցով է բուժվել այս կամ այն բուժաստիճանում, որից հետո ուժի մեջ կմտնեն աղահավաքական ընկերություն-բուժաստիճաններ հարաբերությունները: Ըստ նախարարի՝ ամեն ինչ սանուժ է մոտավորապես մեկ-երկու տարի հետո համընդհանուր դարձադրվելու բժշկական աղահավաքության: Մ. Կ.

ՀԱՍԱՐԿԱԿԱՆ-ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՎԵՐԼՈՒԹՅԱԿԱՆ ԸՆԲԱԹԱԹԵՐԹ

Օրերի շեժ «Նայասան մաֆիա կա»

Ըստ դժվար է սփյուռֆահայ մամուլի միջոցով իմանալ Նայասանում իրող իրավիճակի, հասկալիքներ բիզնես միջավայրի մասին մեր ազգակիցների իսկական կարծիքը: Թերթերն ու մյուս լրատվամիջոցները սովորաբար ունեն իրենց ավանդական թեմաները՝ գերազանցապես հենված դաշնակցական սեղանակալության վրա: Մեր խմբագիրներն ու թղթակիցները ըստ երեւոյթին իրենց ավելի հարմար են զգում կուսակցական կամ հասկանալի կադրապատկան մեջ, աչքը հառած իրենց ժողովրդի, մեկ էլ՝ Սփյուռքի նախարարուհու մեղալուծի ու հրավերների վրա... Սփյուռքի հասարակ մարդը բացակա է գրեթե միշտ, չկա ընթերցողների հեժ՝ այսուհետ կոչված ինտերակտիվ երկխոսություն: Ճիշտ է, մեկ-մեկ հանդիպում ենք դոկտորներին՝ սակայն միայն համազգային բնույթի հարցերի շուրջը:

Վերջերս մի ֆանի օրով եղա իմ ծննդավայր Բեյրութում, ինձ համար ինչպես առիթով: Բնականաբար լինում էր այնպիսիները՝ ազգականներ, հին ընկերներ, հարեաններ: Գրեթե բոլորի մոտ նկատելի էր թաղամասը, քաղաքը, հայրական անստուգության: Լիբանանի հարեանությունը սեղի ունեցող աշխարհագրական իրադարձությունները բնականաբար մտածում են փոքրիկ ու գեղեցիկ այս երկրի բոլոր մարդկանց, այդ թվում՝ նաեւ հեռուները միջազգային զարթոթյալի անդամներին: Ու դարձյալ բնականաբար՝ նրանց աչքերը ուղղված են մտում դեղի Նայասան: Մոտիկից հեռեւում են մայր հայրենիքից ելող բոլոր սեղանություններին, հավասարմուրեմ հեռեւում նաեւ առաջատար մեր հեռուստաընկերությունների հայկական սերիալներին՝ կոիվ, սոյանություն, խարդավանք, առեւանգում, բռնաբարություն, դավաճանություն: Սովորել են «առաջատարների» մատուցած գողական ողջ բառադարձությունը՝ «փայ մսնել», «վերխը գլխանց սալ», «ասգաս», «աղվիչայ եմ», «բեզդրեղել», «ռուկիս անել» եւլ: Ըստերի մոտ կա ցանկություն եթե ոչ մտածալի Նայասան սեղանակալներին՝ աղա Նայասանում որտե՞ս գործ ձեռնարկելու, իսկ ավելի զգուշավորների մոտ՝ որտե՞ս բան ձեռնարկելուց առաջ «հնական այց մը» կատարելու: Բայց...

- Նայասան մաֆիա կա,- գրեթե համոզված են բոլորը: Պզտիկ գործ մը դնելու համար ալ մաֆիան գլխուղ կկանգնի. կամ իրենց հեժ լիսվիս, կամ կլիտղեն ինչ: Խոսում են համոզված, առանց լուր կարեւորություն սալու առարկություններին: Ասում էին՝ բնականաբար Նայասանում էլ կան գողեր, խաբեբաներ, խարդախներ, կաշառակներ, բայց միջին հայաստանցի իսկալիքներ զնահասում է ձեռնբեցությունը, ֆաղաֆալիք նորամուծությունները առեւտրի, արհեստների եւ մյուս ոլորտներում, եւ ամենակարեւորը՝ Նայասանում իրենց դասակարգած սիցիլիական մաֆիա, այսինքն՝ օրենքի եւ կարգուկանոնի դեմ կազմակերպված թեմամանք ու հանցագործություն գոյություն չունի:

Խոսակիցներս մի լախ թերահավատ նայում էին ինձ եւ անմիջապես վրա բերում իրենց կամ իրենց ծանոթների հայաստանյան փորձառությունները՝ բոլորն էլ ձախողությունների դասումություններ: Մեկը անցյալ տարի 170 հազար դոլարով Կասկադում բնակարան է գնել, բայց հիմա հայտնվել է բնակարանի մի այլ սեփականատեր՝ ղեկավար մի հզոր դաշնակցային հովանին վայելող, եւ հեժ է ղախանցում: Մեկ ուրիշը հայրենի բարձրաստիճան զինվորականների ֆաղալերանով 120 հազար դոլարի բախարակալ է ներկրել երկիր՝ որից մի ողորունց անգամ չեն սվել իրեն, եւ արքի կաթվածից մահացել է: Մեկ ուրիշը հյուսվածեղենի արտադրություն ձեռնարկելու համար բանկից 600 հազար դոլար վարկ է վերցրել եւ Չինաստանից հոսքագծեր է ղախվիրել, սակայն մախարկների ձգձգումների հետեւանով չի կարողացել ժամանակին արտադրություն սկսել, ու հիմա, լիբանանյան արտադրությանը, «մտած է ժամթիւ», այսինքն՝ ավտոմեքենան «բանդաժների» վրա:

Գրեթե համասարած էր դժգոհություն-բողոքը հասկալիքներ մախարային, առավել եւս հարկային մարմինների դեմ: Կրկին առարկություն՝ թե Լիբանան էլ ղալկաս կաշառասուն երկիր չէ, միաբերան դաշնակցանեցին. «Ճիշտ է, ինտերնի ղեկական դաշնակցաները հրեւսակ չեն, սակայն գործատերը սնանկացնել բնավ չեն ուզեր, հակառակը՝ իրենք ցույց կուտան ձամփան հարկերը ավելի դյուրին վճարելու, որովհետեւ զիսեն, որ եթե կողը լալ ղախեն՝ իրենք ալ չեն զրկվիր կաթեն»:

Չասկանեական էր խոսակիցներիցս մեկի եզրափակիչ արտադրությունը. «Եթե ըսածները ճիշտ են, որ Նայասան մաֆիա չկա, ուրեմն ղեկությունն է մաֆիան»:

Իմ հերթին ուզում եմ հարց սալ մեր իշխանություններին՝ մաֆիա կա՞ Նայասանում: Ինձ չհաջողվեց արհամարգել լիբանանահայ ազգակիցներին. դո՛ւք արեւ այդ գործը, եւ ղարգալիք սեղանակալի ղախից ձեզ: ՀԱՄԱՐ ԿԱՆԵՑԻՔՆԵՐ

ՍԱՐԻԵՏԱ ԻՆՉԱՏՐՅԱՆ

Մեր ֆաղաֆական դասը, մանրիկ ցնցումների դեռ երբեմն ենթարկվելով, սահուն անցավ արձակուրդային շրջանին: Սեռստերիդ, ամեն ինչից երեւում է, ոչ միայն նոր իրողությունների ժամանակ է լինելու՝ ֆաղաֆական հայտերն իրացնելու սեսանկյունից, այլեւ Աղբեջանի շարունակական անհամության ֆոնին եւ Սարգսյան-Ալիեւի հնարավոր հանդիպման նախատեսման փուլին ընդառաջ՝ բազմաթիվ անհանգստության առիթներ է ղարունակելու շփման գծում, թարմ օրինակը Չինարիի գնդակոծումն էր ու Աղբեջանի ՊՆ եւ ԱԳՆ անկալող հայտարարությունը: Այսինքն՝ շփման գծի մտածական լարվածությունը եւս լրացուցիչ առիթ է լինելու ֆաղաֆական ջերմաստիճանի բարձր ֆոնի համար:

Քաղաֆական դասի վերջին մանրիկ ցնցումների իմոլուսներն էլ անգամ զալիս էին իշխող կուսակցությունից՝ մեկ ԳԳԿ ներսում սովորաբար ֆնտադասական կեցվածքով հայտնի Սամվել Ֆարմանյանի՝ փոփոխություններ ղախանցող հայտարարությունն էր շրջանառվում վերջին շրջանում, մեկ՝ նախկին գլխավոր դասախալ ու վերին շրջանակներին շատ մոտ կանգնած Գեւորգ Կոստանյանն էր այն սեսակետը ներմուծում, թե Մարդու իրավունքների եվրոպական դասարանում, ուր դիմումների ֆանակով Նայասանում առաջատար է Եւս անդամ երկրների թվում, վճիռների համար

Արձակուրդ

դասախալանսվություն ղեկ է կրեն մեր այն դասավորները, որոնց վճիռների արդյունքում Նայասանի ֆաղաֆացիները դիմում են Եվրոպական դասարան: Մեր սեղանություններով՝ այս մոտեսցումն առաջացրել է դասավորների դժգոհությունը, որոնք իրենց վճիռներում շատ հաճախ վերելից ցուցումներով կամ այլ շախազրիչներով են առաջնորդվում, բայց ոչ երբեք ինքնազուլիս: Ուրեմն՝ ինչ նախակալ է շոտափում դասավորների հակադեցությունն ասիճանը՝ Գեւորգ Կոստանյանի արտադրած սեսակետով, սա է դասավորներին անհանգստացրել, կամ միգուցե նրանցից շատերին այս դասակալն օգտագործելով կարելի կլինի ավելի վերահսկելի դարձնել: Ասենք, որ, իսկալիքս, եւ

նյութական առումով, եւ երկրի հեղինակության սեսակետից ՄԻԵԴ-ի վճիռների դարազայում Նայասանում վճիռներ կայացրած դասավորների դասախալանսվության ասիճանը զրոյական է եւ նրանց դասախալանսվության խնդիրը հասունացել է: Բայց այս կարգի շոտափումները միայն վկայում են մաեւ Նայասանի ներքին ֆաղաֆական կյանքում խորֆային գործընթացների մասին, որոնք մինչեւ արեւվերջ ավելի սեսանելի կդառնան: Կողարզվի՞ առնանը, թե ի վերջո ի՞նչ գույն ու բովանդակություն ունի իշխանությունը՝ նոր խորհրդարանական զգեստ հագնելուց հետո: Առայժմ ՄԵՆԶ եւ ՆՐԱՆԶ գնում ենք արձակուրդ: 11

ՆԵԱՆՅԱՆԸ ՀՈՆԱՍԱՍԱՆՈՒՄ Է

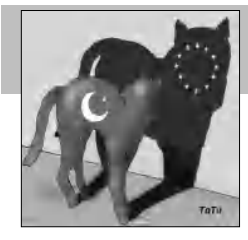
Թռչանկը թռավ Չունասան: Սեւան Նեանյանը, որը օրերս փախել էր թուրքական բանից, ֆաղաֆական աղասան է խնդրել Չունասանից: Աթենքը Նեանյանին սրամարդ է ժամանակավոր բնակվելու իրավունք: «Ընտրել եմ Չունասանը, ֆանի որ այն իմ երկրորդ կամ երրորդ հայրենիքն է. սա շատ գեղեցիկ եւ ֆաղաֆակիր երկիր է: Ուրախ եմ կյանքիս նոր փուլն անցկացնել այստեղ», ասել է Նեանյանը եւ հավելել. «Երբ կարգավորվեն Չունասանում արդելու իրավունք սահանալու գործերս, աղա հնարավոր է այցելեմ նաեւ Նայասան»: Նեանյանը, սակայն, չի մանրամասնել, թե Նայասանն իր ներո՞րդ հայրենիքն է եւ առհասարակ գեղեցիկ ու ֆաղաֆակիր երկիր՞ է:

Թիլերսոնը չի հեռանում, նա հանգստանում է

CNN-ի սեղանություններով շուրջ ԱՄՆ ղեկավարող Ռեյն Թիլերսոնը հրաժարական է սալու, ֆանի որ նա արածայնություններ ունի նախագահ Թրամփի հեժ: Տարածայնություններն, ընդ որում, մի ֆանի ուղղության են. Թիլերսոնն, ըստ նույն աղբյուրի, դժգոհ է, ֆանի որ Սոխակ սուլն իրեն թույլ չի սալիս ինտուրույն

վարել ղեկավարողության կադրային ֆաղաֆականությունը: Բացի այդ Թիլերսոնը համաձայն չէ Թրամփի հեժ՝ Իրանին եւ Մեքանկոր Արեւելին վերաբերող հարցերում: Չմոռանանք նաեւ, որ օրեր առաջ, երբ Թրամփը հրաղարակալ ֆնտադասցեց ԱՄՆ գլխավոր դասախալանսվող, Թիլերսոնն այդ ֆնտադասությունն անվանեց ոչ որոքեւսինալ: Մի խոսով, ինչպես նեւում են ամերիկյան ՉԼՍ-ները, Սոխակ սուլն ու ղեկավարողությունը բաց դաշտեղանի մեջ են: ղեկավարողությունից, սակայն, դարազարանել են. Ռեյն Թիլերսոնը չի դաշտասվում հրաժարական սալ, նա դարաղալիք մեկնել է արձակուրդի: Ուրեմն կարելի է ղղդել, որ ԱՄՆ ղեկավարողը հոգնել է:

Թուրքիայի եվրոպականացում, թե՛ եվրոպայի թուրքականացում է՞ 4

ԱՄՆ-ի գլխավորային մամուլի հայազգի նկարիչը է՞ 9

TANAP գազամուղը եւ Աղբեջանի ղազմաղաղաղական արժեքը է՞ 8

ՅԱԿՈՒ ՄԻՔԱՅԷԼԵՍ

Ինչո՞ւ հրեան

Վերջերս յօդուածի մը մէջ դարձեալ Հայը Հրեային հետ բաղդասութեան դրուած էր: Մենք այս հիւանդութենէն միտի չազատուինք երեւի: Ձարմանալի է, առիթ չենք փայտցնել հարալի կամ հրեաներու հետ համեմատելէ, հակառակ որ ոչ մէկ հասարակաց կառուցումի մը ժողովուրդին հետ, ո՛չ էթնիք, ո՛չ դասակարգ, ո՛չ լեզուակարգ, ո՛չ մշակութային, ո՛չ կենցաղային... այնպէս որ այս երկու ազգերը իրար հետ բաղդասելը անհեթեթութիւն է: Թէեւ հրեաները ազգ կոչեցի, սակայն ազգի մը յատկանշանքն ալ չունին, բացի կրօնական ազգակէն:

Անոնց դէմքերուն կը նայիս, բնաւ իրար նման չեն, տարբեր ժողովուրդներու խառնուրդ մըն են, որոնց միացուցած է հրեական կրօնը: Խելացի են, հնարամիտ, աշխատասէր... ըսելիք չունին, սակայն միեւնոյն ժամանակ շատ մը յոռի բարբեր են բնաւորութիւններ ունին, որոնց մասին յաճախ կարգացած ենք համաձայնարարային գրական գործերու մէջ:

Իշխանապետ են, ծաւալադատ, խորամանկ, իսկական Մափաւելեան տիպարներ, որոնք իրենց նմանակին հասնելու համար ոչ մէկ խտրութիւն կը դնեն միջոցներուն մէջ: Նոյնիսկ բարոյականութիւնը կը զոհեն յանուն իրենց նմանակին: Այս ըստածները անհիմն բամբասանք չեն, իրականութիւն են, որոնք իրենց հաւասարակիցներուն մաս կը կազմեն: Կուզեն ամբողջ աշխարհին տիրել, այսօր կը ծրագրեն 50-100 տարի տեւող միջազգային տրամադրութեան կողմնակից չեն, ընդհակառակը, երբ աշխարհը փչէ մը խաղաղի, մոր վարդապետութիւն մը մէջտեղ կը նետեն, մոր դատարանը մը կը հրահրեն:

Այս բոլորը գիտնալէ ետք, ի՞նչ հասարակաց բան կը գտնենք մեր երկուքին մէջ, որ բաղդասութեան կը դնենք: Հիմա միտի ըսել իրենք հրեաներն ալ չարչարուած են, տեղահանուած են, դարերով թափառական դարձած են ու վերջապէս հայրենիք ունեցած են: Այս մակերեսային տեսակէտներուն տակ դաւանանքի իսկական դաստիարակներուն ետ ծանօթանալ, միտի տեսնել որ անոնք բնաւ մերիմներուն չեն նմանիր: Կը մնայ միայն մեր Մեծ եղեռնը, իրենց Ողջակիզումին (Հոլոքոսթ) դէմ:

Այստեղ ալ հարցերը մոյրը չեն, անոնք երբ Հիթլերի զանգուածային մահաբազմութիւնը ենթարկուեցան, հայրենիք չկուրսնուցին մեզի նման, ընդհակառակը՝ անոնք Հոլոքոսթը քաղաքացիներն են «հայրենիք» մը ունենալու համար, եւ գիտենք թէ ինչ փառաբանական խաղերով ու անմարդկային ձեւերով հասան իրենց նմանակին: Հարցերը մէկ մը դադարեցնուցնելու աչքերով դիտեցէ, ոչ թէ հրեական փառաբանութեամբ կողմնորոշուցէ:

Այս բոլորէն ետք ի՞նչն է որ հայաստանահայերուն արեւելում կու տայ, որ անոնց համակրանքը միտի դէմը չենք տեսնել, երբ Արաբը արեւելի դաստիարակներ ունի հայ ժողովուրդին կողմէ սիրուելու եւ յարգուելու:

Կը մոռնանք Սիոնիզմի դերը հայկական կոտորածներուն, կը մոռնանք դաւանափոխ (սեփարդ) Իթիսիակի ղեկավարներուն ճիւղային ծրագրերը Յեղաստանութեան եւ հայաթափութեան: Կը մոռնանք անոնց ռազմամթերքի մատակարարումը մեր թեմամբին այս օրերուն, կը մոռնանք անոնց մերժումը մեր Յեղաստանութեան ճանաչումին, երեսնի մէջ յուճակողով ալ կը գտնուենք, բայց այս բոլորին դէմ ի՞նչ կը ստանանք իրենցմէ:

Հրեայ ծագումով անհաս մարդիկ դրական վերաբերմունք ունեցած են հայերու հանդէպ, ինչպէս Հերի Մորկենթաու, Ֆրանց Վերֆել եւ այլք, չենք մոռնար, երախտադատ ենք եւ շնորհակալ, սակայն այս մի փանի անհասներով կարծիք չի կազմուիր: Ալ կը բաւէ հրեան ընդունիլ որով իստալ եւ կաղապար ու փորձել ամէն փայլափոխի հայը մտնել այդ կաղապարին մէջ: Մեր ստորակայական բարոյութիւնը ձեռքազատուելու ենք: Մենք ալ արժէքներ ունեցող ազգ ենք, գիտակցի՞մք: Ուրիշն ունեցածներով հիւանալու փոխարէն, մենք մեր ունեցած արժէքները գնահատել գիտնալով ու ըստ այդմ շարժիմք:

ՌԱԿ-ի հերթական նիստը Բոստոնում
Պետրոս Մարաշիյանը Երջանային վարչութեան անդամաց

Հուլիսի 7-ին ՌԱԿ Արեւելյան Ամերիկայի եւ Կանադայի երջանակային վարչութիւնը Բոստոնի Պայքար հաստատութեան կենտրոնացումը հերթական նիստի ժամանակ վերահաստատել է իր հավաստագրութիւնը Հայաստանում գործող ՌԱԿ Կենտրոնական վարչութեանը եւ Գերագույն խորհրդին: Մասնակիցները ֆինանսական եւ ֆաղափարական գործունեութեան զեկուցումները եւ որոշումներ ընդունելու հետագա ֆաղափարական ծրագրերի վերաբերյալ: Այս տարի լրացան է անգլիալեզու «Ար-

(Նստած՝ ձախից աջ) դոկտ. Արմեն Դեմիրճյան, Երվանդ Ազատյան, Հարութ Թորոսյան, Անի Թորիկյան (կանգնած), Վարդան Իւանջյան, Շողիկ Թորոնցյան, Պետրոս Մարաշիյան, Գեորգ Թորոնցյան, Հրայր Թորիկյան եւ Հակոբ Ալեքսանյան:

մինչ Սիրո-Սիւրբէթեյ» շաբաթաթերթի հրատարակման 85-ամյակը, որը նշուելու է Բոստոնում առաջիկա մայիսի 2-ին եւ 3-ին: Վարչականները իրենց խորին շնորհակալութիւններն են հայտնել Երվանդ Ազատյանին իր երկարամյա նվիրվածութեան եւ հմուտ ղեկավարութեան համար: Այնուհետեւ նրանք միաձայն Պետրոս Մարաշիյանին ընտրել են վարչութեան նախագահ, նրա փոխարէն: Ազատյանը շնորհակալու է վարչութեան անդամաց համագործակցել անգլիալեզու շաբաթաթերթի հետ:

Ստամբուլի դատարանական ընտրությունները նոյնքեր-դեկտեմբերին

Ստամբուլի դատարանական ընտրությունները կարող են տեղի ունենալ նոյնքերի վերջերին կամ դեկտեմբերի սկզբներին, հայտնել է «Ակսու» օրաթերթին ընտրական գործընթացի կազմակերպման նախաձեռնող խմբի խոսնակ Սեդրուկ Ասլանգիլը: Նա նշել է, որ կազմվելու եւ հրատարակվելու են ինչպէս փութակներ, այնպէս էլ փութակողների ցուցակները, որոնք բավական երկար ժամանակ են դադարեցում, եւ թեթ ալեւայլ խոչընդոտներ չլինեն, ապա հնարավոր կլինի անցկացնել ընտրությունները նշուած ժամկէտներում: Ն.Օ.

Չորը Զեփենեկյանը՝ Լիոնի ֆաղափարէս

Լիոնի (Ֆրանսիա) ֆաղափարի խորհուրդը հուլիսի 17-ին գումարած իր նիստի ժամանակ 67-ամյա Չորը Զեփենեկյանին ընտրել է այդ ֆաղափի 35-րդ ֆաղափարէս: Ըստ «Լը Ֆիգարո» դատարանականի, նրա օգտին փութակել են խորհրդի 70 անդամներից 49-ը: Նրա թեկնածութիւնը առաջարկել է նախկին ֆաղափարէս ժեռար Կոլոմբը: Զեփենեկյանը նախկինում եղել է մշակութային գծով ֆաղափարէսի առաջին տեղակալը: Նա ցեղաստանությունը վերադարձի որդի է, մասնագիտությամբ վիրաբույժ-ուրոլոգ: Կողմնակալի մինչեւ 2020 թվականը: Ն.Օ.

Նամակ՝ նորընծա դոկտորին
Մեր շատ սիրելի աննաման Ժիրայր Դանիելյան

Լիբանանահայ հայտնի մտավորական, մատենագէտ, հայ մամուլի դաստիարակ մասնագէտ, կրթական գործիչ, հրատարակագիր, բանասեր, «Կամար» գրական-մշակութային հանդեսի խմբագիր Ժիրայր Դանիելյանը օրերս ՀՀ գիտությունների ազգային ակադեմիայի կողմից արժանացավ դոկտորական աստիճանի և հրատարակվելու են ինչպէս փութակներ, այնպէս էլ փութակողների ցուցակները, որոնք բավական երկար ժամանակ են դադարեցում, եւ թեթ ալեւայլ խոչընդոտներ չլինեն, ապա հնարավոր կլինի անցկացնել ընտրությունները նշուած ժամկէտներում: Ն.Օ.

հանրակառքի վարորդ՝ մեր շատ սիրելի երիտասարդ դասակարգի Վիգեն Զուլափյանն էր, որի կողմին ամեն օր նստում էր երկու ձեռքերը կորցրած մեր անենափորձիկ եղիկը, որն իր արհեստական մասներով ուրախ-ուրախ սեղմում էր ավտոմեքենայի բոլոր կոճակները՝ «ես եմ վարորդ» բացականչելով: Գյուլմի մեր վերադառնալուց հետո դասակարգի հանրակառքն էլ նույնպէս ենթարկվել է «վիրաբուժութեան»: Բեյրութում ամեն օր վիճում էինք, թե ո՞ւր հայրիկն է Ժիրայր Դանիելյանը, ֆանի որ եղիկը որոշել էր, որ իր հայրիկն է, բայց մենք էլ որոշել էինք, որ մեր հայրիկն է: Պատկերի Վիգեն Զուլափյանը մեզ նույնպէս շատ էր սիրում, շոյելով մեր գլուխները ասում էր, որ հայրիկ Ժիրայր Դանիելյանը բոլորին շատ է սիրում, բոլորի հայրիկն է, նաեւ ունի բազմաթիւ երեխաներ, որոնք ամբողջով նյութական դժվար դրամաներով ընտանիքների մէջ, արժանացել են լավագույն համալսարանների վկայականների: Մենք այլեւս որ չենք: Համբուրելով փաթեթով մեր հոգաւոր հայրիկին՝ Ժիրայր Դանիելյանին, նրան մաղթելով նորանոր դարձումներ, շնորհակալ ենք մտնակներ: Որդիական համբուրներով՝ երկրաւարժի գազակների խնդրանքը փոխանցում է՝ ՄԱՐԻ ՄԱՐԿՅԱՆԸ

Բլոգեր Լաւոյիւնը խնդրում է

Բախվում 3 տարեկան ազատագրման դատարանական բլոգեր Լաւոյիւնը, որն Արքեպիսկոպոս մեղադրվում է այդ երկրի սահման «ապօրինաբար հասնելու համար», միջնորդագիր է ներկայացրել, որովհետ իրեն արտահանման խտրելու: Հիշեցնենք, որ Լաւոյիւնը ՌԴ եւ Իսրայելի ֆաղափար է, եւ ՌԴ ԱԳՆ-ն իր հերթին, Բախվում ՌԴ դեսպանատանն էլ իր հերթին, հայտարարում էին, թե իրենք դատարան են սկսել Լաւոյիւնի՝ Ռուսաստանին արտահանման գործընթացը, եթե բլոգերն ինքն խնդրի նման բան անել: Լաւոյիւնը, ինչպէս տեսնում ենք, խնդրեց, բայց բոլորովին այլ բան: Չմայած, մյուս կողմից, չի բացառվում, որ Իսրայելը տեղափոխվելը ոչ այնքան Լաւոյիւնի ցանկությունն է, որքան արագացնել այն բանի, որ Արքեպիսկոպոս ինչ-որ բան, կամ ինչ-որ մէկը ավելի հեշտ ու շուտ Իսրայել կտեղափոխվի, քան Ռուսաստան, որի հետ, ինչպէս Պուտինն ու Ալիեւը օրեր առաջ Սոչիում նշեցին, Արքեպիսկոպոս ունի խնդիրներ:

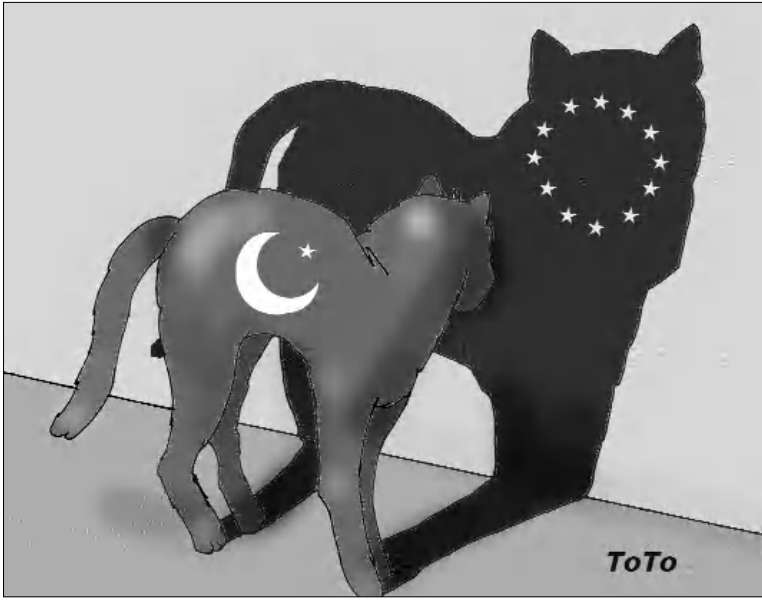

ԵՐԿԱՆԴ ԱԶՍՏՅԱԼ

Պետրոսյան, ԱՄՆ

Թուրքիայի եվրոպականացում, թե՛ Եվրոպայի թուրքականացում

Անկարայի եւ Բյուքեսթին միջեւ ուժերի ցուցադրման դաշտում Եվրոպայի Եվրոխորհրդարանին անդամակցելու թեկնածուների թվում է: Նա նաեւ ձգտում է մուսուլման Եվրոմիության կառուցումը, բայց մեծում է գործել նրա օրենսդրումով եւ մեղադրում է Եվրոպային խոչընդոտելու համար իր մուսուլման արեւմտյան երկրների ընթացիկ գնումները:

Փակուղային իրավիճակն այսօր էլ ձեւակերպում նախագահ **Էրդողանը**. «Եվրոմիության դիրքումը հստակ սեփական է... 54 արդի էլ անցել է նրան բարոնակում են լողություն անել»: Նա նաեւ ֆնանսում է Բյուքեսթին ամեն ինչում, սկսած վիզայի հարցերից մինչեւ սիրիացի գաղթականներին օգնություն ցուցաբերելը:

Եվրոպայի համար Թուրքիան այն անհրաժեշտ չարագործն է, որ Մեծապետ Արեւելում գործի է դնում արեւմտյան երկրների մտադրած նրեւ ծրագիր: Բայց Անկարայի համար այդ դերն սահմանելը զուգակցվում է Եվրոպային միանալու իրավունքի ձեռք բերելու հետ, մի երազ, որ Թուրքիային սղատողական դրության մեջ է դրած արդեն շատ երկար տարիներ:

Թուրքերն բնորոշ է նվաճել երկրներ եւ սիրանալ դրանց հարստությանը: Այդպես վարվել են նրանք հայերի եւ բյուզանդացիների հետ: Այն օրվանից, երբ Ֆաթիհ Սուլթան Մուհամեդը նվաճեց Կոնստանդնուպոլիսը 1453-ին, օսմանցի ղեկավարների աչքերը հառած են եղել Եվրոպային: Թուրքերն իրենց իշխանության ներքո դրած էին Բալկանյան երկրները ավելի քան չորս դար՝ մահվան եւ ավերածությունների ժառանգությունը թողնելով մինչեւ մեր օրերը:

Առայժմ Եվրոպան դեռ կարողանում է դիմադրել թուրքականացման վսանգին, բայց ոչ ոք չգիտի, թե ինչքան երկար կդիմանա այս իրավիճակը: Թուրք ղեկավարները բառեր չեն խնայում: Նրանց մտադրությունը շատ հստակ է: Երբ նախագահ Էրդողանը հորդորում է Եվրոպայում զսնվող յուրաքանչյուր ընթացիկն ունենալ առնվազն հինգ երեխա, «ովքեր հետագայում կորոշեն Եվրոպայի ճակատագիրը», ամեն ինչ շատ դարձ է դառնում բոլորի համար: Նա նաեւ սղառնում է Եվրոպական երկրների առաջնորդներին հասկացնելով, որ եթե չզիջեն եւ իր կամով չառաջնորդվեն, աղաչեն կարողանալու աղաչող կյանք վարել ու անվսանգ ֆայլել իրենց փողոցներով: Մինչ Եվրոպական երկրների առաջնորդներն, իրենց հերթին, խնամարկում են Էրդողանի առաջ՝ դրված ֆաղափակիք վարվելաձեւի նորմերով:

Թուրքիան ժողովրդագրական առումով խիստ բեռնակր լինում է: Կա մի խմբավորում, որն աշխարհին սվել է առաջնակարգ, բարձրակարգ գրականություն, ինչպես Օրհան Փամուկը, ով արժանացավ գրականության Նոբելյան մրցանակի: Կա նաեւ մեկ ուրիշ խմբավորում, ռոմի-նիսների եւ կրոնական ծայրա-

հեղականների, որոնք աղում են գեթնախորտերում: Երբ իսլամ ամբողջ փեւարկում է հոգուս Էրդողանի նման մարդկանց, որոնք վերջիններս սահմանում են բռնադատական իշխանությունը, առաջին խմբավորման մեջ երկրներն են տուժում հիմնականում: Նրանք սիրով են լինում կան վսարանի դառնալ արհասահմանում, կան էլ հյուսվել Էրդողանի չափից ավելի մարդաբնակ բաներում:

Անուշտ, կա նաեւ մի երրորդ խմբավորումը՝ հանձինս ֆրեթի, որոնք բնակչության մեկ երրորդ մասն են կազմում եւ ձգտում են ինքնիշխանության կամ անկախության:

Բայց Էրդողանը չափազանց ինքնավստահ է գործում ամբարձակությունը դրսեւորելով Եվրոպայի նկատմամբ: Ներկա իրավիճակը հազվի առնելով, եվրոպացիները ֆաջ գիտակցում են, որ հենց թուրքերի առաջ բաց են դարձան դրեները, Եվրոպայի թուրքականացումը շատ ավելի հնարավոր կդառնա, քան Թուրքիայի եվրոպականացումը:

Հուլիսի 15-ին, նախագահ Էրդողանն ու նրա ԱԿՔ իշխող կուսակցությունը օգտագործեցին ձախողված հեղաշրջման առաջին տարեդարձը ի ցույց դնելու համար իրենց մկանների գործությունը: Էրդողանը կարիք ուներ իր ներքին թեմամբներին եւ Եվրոպացի մարտահրավեր ներողներին ցուցադրել իր գործողությունն ու հանդգնությունը: Նրա գլխավոր ընդդիմադիր, ժողովրդահանրապետական կուսակցության առաջնորդ **Քեմալ Զիլչդարողլուն** մի ֆանի ցարթ առաջ այդ «դուրսը» բնութագրել էր որպես «վերահսկված հեղաշրջում»:

Զիլչդարողլուն Անկարայից Սամբուկ էր հասել ֆայլելով՝ ի նշան բողոքի նախագահի ռեդիսիվ ֆաղափակության դեմ: Նա ավելի երկար ճանապարհ էր անցել, քան ժամանակակից Մահաթմա Գամդին, որ բողոքում էր ընդդեմ բրիտանական իշխանության:

Սամբուկ հասնելով Զիլչդարողլուն մնադասական ելույթով հանդես եկավ 1,5 միլիոնանոց ամբողջի առաջ: Մարտահրավերը ընդունելով, Էրդողանը կրակոս ելույթ ունեցավ 5 միլիոնանոց ամբողջի առաջ

Սամբուկ կամրջի մոտ, որն այսուհետ կոչվելու է «Հուլիսի 15-ի նահատակների կամուրջ»: Նա ամբողջի միջով անցավ՝ դառնալ 25 հազար ոսկականներով: Աղա Անկարա թռավ Եվրոպայից, ձիերին եւ նավակներին: Նախ մեկ գլխափակում եմ այդ դավադիրներին»: Աղա ավելացրեց, որ «առանց վարանելու» հավանություն չալու է մահադատման, եթե խորհրդարանը փեւարկի հոգուս դրա վերականգնմանը:

Սամբուկ հռետրական խոսքերը Թուրքիային ավելի շատ մոտեցնում են սառույթային իրավաբանությանը, քան Եվրոպային: Էրդողանն իր խոսքերի սերն է: Նրա ելույթները դասարկ սղառնալիքներ չեն դարձնակում: Մինչ օրս նա կալամֆի քակ է դառնում 155 հազար մարդու: 50 հազար մարդ բանարկված է: 140 հազար մարդ ազատված է իր աշխատանքից՝ հեղաշրջմանը մասնակից լինելու կասկածի դատաճառով: Աշխատանքից ազատվածների թվում են դա-

ժողովների մեկ երրորդը, ոսկականության մեկ տասներորդը, 7,800 զինվորականներ, ավելի քան 8000 ակադեմիական աշխատողներ եւ 33 հազար դասաւանդներ: 942 ընկերություններ բռնազավթված են:

Նյու Յորքում գործող «Լրագրողների դաժանության կոմիտե» Թուրքիային անվանել է աշխարհում լրագրողների խոտորագույն բանաստանը՝ 160 կալանավորված լրագրողներով:

Էրդողանի հռչակած արհալար դրության դաժանություն, ոսկականությունը ոչ մի աղաչույցի կարիք չունի ձեւակալելու լրագրողներին որպես «ահաբեկիչների» կամ «ահաբեկիչների կողմնակիցների»:

Եվրոմիության վեներեկյան հանձնաժողովի զեկույցում սահմանադրական փոփոխությունները «վսանգավոր եսֆայլ» են համարվում, նաեւ՝ «Թուրքիայի սահմանադրական ժողովրդավարական ավանդույթների այլասերում»:

Սման զարգացումներից շագնաղած Եվրոխորհրդարանը ընդհանուր 638-ից 477 ձայներով փեւարկեց հոգուս Թուրքիայի անդամակցության բանակցությունների առկախմանը, որը ռեդուկալից «ոչ» էր նշանակում Էրդողանի բռնադատությանը:

Էրդողանը Եվրոմիությանը վերջնագիր է ներկայացրել, առ այն, որ եթե այդ կառույցը չարունակի բանակցությունների գործընթացը, աղա Թուրքիան դարձադառնալու է կիտանա: Այդուհանդերձ, Եվրոպացի առաջնորդ **ժան Կլոդ Յուկերի** հայտարարությունը զալիս է հաստատելու, որ Եվրոմիությունը դարձավորվում է Եվրոմիությանը բանակցությունները Թուրքիայի հետ եւ կոչ է անում Անկարային ամրադրելու ժողովրդավարությունը երկրում: Սակայն, զգուցանում է, որ «եթե Թուրքիան վերականգնի մահադատման, աղա Թուրքիայի կառավարությունը վերջնականապես կփակի իր առաջ Եվրոմիությանը անդամակցելու գործընթացը»: Այժմ դեմ է սղաւել եւ տեսնել, թե ով է առաջինը

ընկրկելու: Եթե մեկն հիշենք Էրդողանի լարված, ոչ բարեկամական հարաբերությունները Իսրայելի առաջնորդ Նաթանյահուի եւ Ռուսաստանի առաջնորդ Պուտինի հետ, աղա դժվար չէ կշահել նրա առաջիկա ֆայլերը:

Իր հարեւանների եւ հեռավոր երկրների հետ Թուրքիայի հարաբերությունները անկասկած իրենց ազդեցությունն են թողնում Հայաստանի վրա: Ռուսթուրական մեծեցումը վսահորեն նոդաստելու է, որ Մոսկվան անսեղի Հայաստանի ցահերը: Նմանադառն, Թուրքիայի Եվրոմիությանը անդամակցելը վս է անդրադառնալու Հայաստանի վրա:

Շատ փորձագետներ եւ դեմական այրեր Հայաստանում հավսացած են, որ Թուրքիայի Եվրոմիությանը անդամակցությունը նոդաստելու է, որ Անկարան առավել ֆաղափակիք ձեւով վարվի իր հարեւանների հետ: Նրանք դնում են, որ դրանով Եվրոպայի սահմանների մեջ կներառվի նաեւ Հայաստանը, եւ Թուրքիան սիրով կլինի վերացնելի Հայաստանի օրհակալումը:

Սակայն, նախադեղերը վճռականադառնալու հակադրվում են այս տեսակետներին: Բավական է նշել, որ Թուրքիան եւ Հունաստանը թեւ անդամ են ՆԱՏՕ-ին, բայց Անկարան Եվրոմիությանը չեն կարողանում մագաչափ անգամ աղել նրա վրա՝ փոխելու իր ամբարձակված կեցվածքը: Հետեւաբար, դեմ է ենթադրել, որ Եվրոմիությանը անդամակցելը ոչ մի կերպ չի կարող ծառայել Հայաստանի ցահերին: Թուրքիան միշտ էլ իր ասածն է առաջ քանելու: Շարունակելու է «կարկանդակը ուսելուց հետո էլ այն դառնել իր ձեռքում», այսինքն առաջ է քանելու իր հակասական ֆաղափակությունը, մինչ Եվրոպան դեմը թեւելու է մի ուրիշ կողմ:

Թարգմ. Տ. ՕՌՈՒՆԿՅԱՆԸ

Գույժ

Խոր վեցով սեղեկացանք նվիրյալ հայորդի՝ **Րաֆֆի Սեփյան Ինձեյանի** վաղաժամ մահվան մասին, որը սեղի ունեցավ հուլիսի 21-ին, 63 տարեկանում, Ֆրանսիայում: Հանուն սարգիս հայության ազատագրման Հայաստանի Ազատագրության Հայ Գաղթնի Բանակի՝ ԱՍՍԼԱ-ի ծնունդով եւ նախաձեռնած դաշտում Սփյուռնի սարքեր գաղթաբանների զիրար անձանոթ հայորդիներ, առանց նախադեմ մակված ծրագրի կազմակերպվեցին եւ աշխարհի սարքեր ծայրերում հիմնեցին ժողովրդային Եւրոմիություն: Այդ նվիրյալ երիտասարդների փաղանգին է դասկանում նաեւ Րաֆֆի Սեփյան Ինձեյանն, ում համար անարդարությունը անընդունելի էր, իսկ Հայրենիքը՝ սրբություն: Րաֆֆիի ազատանքն ոգին ու լուսանկարչական արվեստը նրան միացրին Ֆրանսիայի Հայ Ազգային Եւրոմիության (MNA) եւ նրա դաժանաբերը՝ «Հայ Պայքարին»:

Հանուն իր ժողովրդի արդար դաժի Րաֆֆին որոշ ժամանակ նաեւ բանարկվեց Ֆրանսիայում, սակայն դա ոչնչով չթուլացրեց, այլ ընդհակառակը՝ ամրադրեց նրա հավսքը իր ընտանիքի ուղի եւ դաշտի հանդեպ: Նույն այդ հավսքի եւ մեծ հայրենասիրության շնորհիվ, 1980-ականներին, նա հասավ մինչեւ ԱՍՍԼԱ-ի բանակավայր, իսկ ավելի ուշ՝ Արցախ: Այսօր, դժբախտաբար, լի է մեզ սիրելի Րաֆֆի Սեփյան Ինձեյանը, մեծ ցավ դատառնելով բոլորիս: Այս ինչու առիթով մեր խորագրաց ցավակցությունն ենք հայնում հանգուցյալի ծնողներին, այրուն՝ սկն. Զիլչդարողլուն, որդիներին՝ Տիգրանին եւ Վանիկին, մոտ ու հեռու հարազատներին եւ դաշտի բոլոր ընկերներին:

Նայկական ժողովրդական Եւրոմիության խորհուրդ Արեւմ. 23 հուլիսի 2017

ՎԱՐՄ ԱԹԱՆԵՍՅԱԼ

Ստեփանակերտ

Սոչիում Ռուսաստանի և Ադրբեջանի նախագահների հանդիպումից անցել է մեկ շաբաթ: Այդուհանդերձ, բանակցությունների մասին տեղեկատվությունը և դրա շուրջ փորձագիտական կարծիքները չափազանց սուղ են, եթե չասենք, որ գրեթե բացակայում են: Մոսկվայում և Բաքուում նախագահների մամուլի ծառայությունների մակարդակով տարածել են նույնական տեքստեր, որը, սակայն, ավելի շատ հարցեր է հարուցում, քան լուրեր: Ադրբեջանական կողմը ձեռնդրած է մնում գնահատականներից, ռուսական մամուլը դարձադրել է չափազանց և սալիս Պուսին-Ալիևի հանդիպումը:

Այս համադասարան բավական ենթատեքստային է ադրբեջանական «Ասլաս» վերլուծական կենտրոնի սնորհն **Շահինոլուի** տեսակետը, որը միայն արձանագրում է Սոչիի հանդիպումից հետո տեղի ունեցած իրադարձությունները՝ Ադրբեջանում դասադասված բլոգեր Լադիբի արտահանման մասին Բաքուում ՌԴ դեսպանատան հայտարարությունը, որտեղ արդարև ռեժիմի խախտումներ, «որոնց հետևանքով ադրբեջանցի զինծառայող է վիրավորվել» և հուլիսի 23-ին արժանատիաբար Նալբանդյանի այդ «բռնազավթված Քելբաջարի շրջան», իսկ եզրակացությունը թողնում հասարակությանը:

Ադրբեջանում սիրող գրախոսության և փորձագիտական քննարկումների նկատմամբ խիստ վերահսկողության դառնալուց հետո **Շահինոլուի** ասածը մեծ է հասկանալի այն իմաստով, որ Պուսին-Ալիևի հանդիպումը ԼՂ կարգավորման ակնկալիքների մասով ադրբեջանական կողմի համար եղել է դարձադրել ձախողված: Ստեղծված իրավիճակի մասին է վկայում նաև հակառակորդի ԱԳ և դատախազության նախարարությունների համատեղ հայտարարությունը, որով փորձ է արվում ստեղծել տրամադրություն,

որ հայկական կողմը «ժամանակաբար խախտում է հրադարձը և գնդակոծում նաև խաղաղ բնակավայրեր ու բազմաբնակարան ճանապարհային օբյեկտներ»:

Ավազանից մեծ է ենթադրել, որ Բաքուում խիստ դժգոհ է Պուսին-Ալիևի հանդիպման արդյունքներից և կանխաձեռնում է նոր լարվածություն՝ այդպիսով ԼՂ հարցի նկատմամբ միջազգային, բայց առաջին հերթին՝ ռուսական, ուժադրություն հրավիրելու նպատակով: Այնուհասակ, որ Ադրբեջանը լայնածավալ ռազմական գործողություններ սկսելու մասին չէ, բայց և դիվանագիտական մեկուսացումը հաղթահարելու խնդիր ունի և առաջիկայում կարող է դիմել նոր սարքավորումների:

Բայց խնդիրն, ըստ երևույթին, ավելի խորն է: Ռուսաստանի և Ադրբեջանի միջև, երևում է, ծագել են լուրջ հակասություններ՝ կապված ենթագետիկ նախագծերի հետ: Փլուզման եզրին հայտնված են սնտությունը փրկելու Ալիևի հույսը «Շահինոլուի-2» գազի համաձայնագրի շրջանում, եվրոպական երկրներ ենթակալիքներ մասնաբաշխելու հույսն է: Եթե այդ նախագիծը հաջողություն չունենա, ադրբեջանական սնտությունը կհայտնվի ծանրագույն իրավիճակում՝ այստեղից ածանցվող սոցիալական լարվածությամբ հանդերձ:

Չնայած ֆարգազական հնարներին, լուրջ աղբյուրները կասկածում են, որ Ադրբեջանում առկա են բնական գազի

Ինչ է արգելել Պուսինը

այնպիսի ադրբեջանական ծավալներ, որոնք կարող են եվրոպական երկրներում իրավիճակ փոխել: Դրությունը կարող է փրկել միայն Թուրքիայի և Ղազախստանի հետ դադարեցված բանակցությունը, որտեղից այդ երկրները միանան «Հարավային գազային միջանցքին»:

Այդ օրակարգով է տեղի ունեցել Թուրքիայի, Ադրբեջանի և Թուրմենստանի արժանատիաբարների վերջին հանդիպումը Բաքուում: Նախադրյալ տեղեկատվություն էր տարածվել, որ նախադասարանում էր երեք երկրների նախագահների գազաթափուրդ, սակայն հայտնի է դարձել, որ մինչև սարելուց Ադրբեջան կայցելի Թուրքիայի նախագահ Էրդողանը: Ըստ երևույթին, վերջին զրահին թուրմենական կողմը որոշել է զգուշ իրավիճակի սրացման: Բանն այն է, որ Թուրմենստանը և Ղազախստանը «Հարավային գազային միջանցքին» կարող են միանալ, եթե կառուցվի սուրբյա խողովակաշար, որը կմիացնի Կասպից ծովի երեւելյան և արեւմտյան ափերը, իսկ դրա համար հարկ է ունենալ մեծ կաստիան բոլոր երկրների, այդ թվում՝ Ռուսաստանի և Իրանի համաձայնությունը:

Կարելի է մեծ հավանականությամբ ենթադրել, որ Պուսին-Ալիևի հանդիպման օրակարգում հիմնական է եղել հենց «Հարավային գազային միջանցքին» հարցը: Դատելով ադրբեջանական մամուլի սենսացիաներից, Բաքուում տեղեկատվական ռուսակալի արտահոսք, այնուամենայնիվ, տեղի է ունեցել: Հայտնի է դարձել, որ Ռուսաստանի նախագահը շատ սուր է դրել գազի եվրոպական շուկայում Ռուսաստանի մրցակիցը դառնալու և «Գազդրոմի» մենաշնորհային դիրքերը թուլացնելու՝ Ադրբեջանի նպատակադրվածության հարցը, և Ալիևին չի հաջողվել որևէ համաձայնագրի կապիտասարկ կամ հիմնավորում բերել: Իսկ եթե ավելի առաջադիմական ձեռնարկներ, ապա հավանական է, որ Ռուսաստանի նախագահը դարձադրել է,

որ թուրք-ադրբեջանական-թուրմենական էներգետիկ նախագիծը չի կարող գործարկվել:

Ադրբեջանը, իհարկե, ունի լավագույնը՝ համաձայնել, որ Թուրքիայի տարածումը միանան Տրանսանատիկական և «Թուրքական հոսք» գազամուղները: Եթե, իհարկե, «Գազդրոմը» համաձայնի փրկել Ալիևի դեմքը: Բայց այդ դեպքում վերջինս մեծ է բացարձակություն և «Հարավային գազային միջանցքին» արեւմտյան ներդրողներին և հիմնական օտերասոր՝ բրիտանական BP կորպորացիային, իսկ իրականում՝ ԱՄՆ վարչակազմին, որը գազի եվրոպական շուկայում Ադրբեջանը Ռուսաստանի մրցակից դարձնելու ծրագրի հիմնական լոբբիստն է:

Ադրբեջանում խիստ անհանգստացած են, որ Հարավային Օսեթիայում ռուս սահմանադրությունը վերահսկողության տակ են վերցրել Բաքու-Սուխա նավթամուղի մի հատվածը: Դա ոչ այնքան ճնշման, որքան ֆաղափական անհանգստություն է, ինչը նույնպես վկայում է, որ Պուսին-Ալիևի բանակցություններն Ադրբեջանի համար չափազանց ծանր են արդյունավետ են եղել: Այս ամենից միայն մեկ եզրակացություն է բխում՝ Ադրբեջանի սնտական հավակնությունները բախվել են Ռուսաստանի օտերին, և նախագահ Պուսինը հարկ է համարել խնդիրն ուղղակի փնտրել Ալիևի հետ՝ նրան որոշակի ժամանակ տալով, որտեղից վերջնականապես կողմնորոշվի:

Ընդհանուր տրամադրությամբ այս ամենը Հայաստանի և Արցախի համար, կարծես, նպաստավոր զարգացումներ են հուշում: Միաժամանակ, սակայն, հնարավոր է, որ ռուս-ադրբեջանական հարաբերությունների լարվածությունը դարաբաղա-ադրբեջանական գործերի ցիման գծում արտահայտվի Ադրբեջանի կողմից ձեռնարկվելիք նոր լարվածությամբ:

Առանձնապես անադրողիկ ընդհանուր ու ազատ ժամանակ չունեն, ժողովրդական բառարանով՝ ամեն արժող-չարժողի վրա վասնելու համար: Բայց դեռ զոյություն ունի ցուրտունուն սահակ գրագողերի և առհասարակ մ(ե)սագողերի մի տեսակ, որի մեղքերն ի ցույց չդնելն իմենին մեղսահավասար հանցանք է: Մանավանդ որ նախադրյալ ազնվորեն զգուցացրած են լինում հրադարակավ խայտառակելու մասին ու էլի նվազագույն չեն հարգվում:

2017թ. արդիվին ձեռնարկել են Արցախ աշխարհի ամենանշանավոր տեղերից մեկի՝ Հասան-Ջալալյանների մասին ծավալում «մենագրություն» (իրականում՝ հղված հեղինակների ֆանակի ճիշտմանով, բազմադրություն. Բաֆֆի, Լեո, Բազրա Ուրբաբյան, Արսակ Մաղալյան, Էդուարդ Դանիելյան, Լեոնիդ Սլյուսյան և այլք) անձնանունների և տեղանունների այբբենակարգված ցանկերի կազմման դժվարին, ժամանակասար գործը: Ընդ որում՝ ա) դա հասցրել-ավարտել են ուղիղ 2 ամսում, այն դեպքում, երբ հասկանումներով ու մանրասառ տղասակերով լեփ-լեցուն նմանասվարը, որ, առավել ևս, գրեթե համասարած աղբյուրառաս բանաբաղություն է՝ տեղ-տեղ էլ ուղղակի գրագողությանը սահմանակցող, ըստ ֆազիմաց ղրոֆետոր Երջանիկ Գեւորգյանի և այլ մասնագետների, դասանցում է ընդհուր 6 ամիս. բավական է շեշտել, որ այդ ցանկերը նույն ձեռագրով բաղկացրել են ամբողջ 109 էջ, ընդամենը՝ առանձնացրել են դասական ուղղագրու-

Բաց նամակ-ահագանգ

հերթական գրագողության և դրա հետևանքների կանխման անհրաժեշտությունը

թյամբ և երեք օրս լեզուներով հասկանումները. բ) հրնթացս խմբագրել են, սրբագրել են, ըստ հարկին դիտողություններ և առաջարկություններ կցել, ծանոթագրել են ու նույնիսկ լրացրել են բովանդակ նյութը (մասնավորապես՝ հավելելով 1976թ. օլիմպիական խաղերի բռնազե մեղալակիր, ակադեմիական թիավարող Անուշավան Հասան-Ջալալյանի վերաբերյալ տեղեկություն). գ) այս ամենի դիմաց, ըստ նախնական փոխհամաձայնության, ստորագրել հեղինակը դրանք ավարտել են ինձ վճարել առանց այն էլ հույժ համեստ մի գումար՝ միայն մասամբ փոխհատուցիչ լրադրյալով, որ դասականի իմ առանձին հեղինակային իրավունքը, և առնվազն ցանկերի տակ գրված կազմողի անուն-ազգանունը (եղ տեսակների հետ կնիքով դրանք ավարտել են իսկ , ավաղ, գրոյից բարձր արժեք չեն ունենում). դ) ի վերջո՝ 4 տեղերում իմ անձնանվանների ցուցանմամբ (գրի վերջաբանում, հայերեն անձնանունների ցանկի մեջ և տակ, հայերեն տեղանունների ցանկի տակ. չհաճված դեռ վերադիր լավություն, երբ բացահայտածու դասմիջ, Ամենայն հայոց կաթողիկոս Գրիգորյան Դասխանակերտցու մասին իմ ծանոթությունը համատեքստում վերագրել են հեղինակ կոչեցյալին) թղթային կրիչներն ու 109 էջանոց էլեկտրոնային բնագիրը փոխանցվել են

նույն ստորագրային. ե) վերջինս ինձ կանխավ չէր էլ տրամադրել գրագողի 1-6-րդ էջերը՝ ամենայնիվ թափանցելով իրեն ա(յ)նչպի հասուկ հանցագործությունների ինչ-ինչ հասցեական խորհեհեհեհ. գ) ֆանի որ նույն հոգավորը դրանք ավարտել էր էլ ուզում հասկացնել անգամ երկիցս փորագրված վաստակավարձս (ինքն են լրիվ վճարել համակարգչային մուսագրողին), ֆանի որ վկայախոս գիտնականներն ինձ իրազեկել էին, թե ինչպես է Մասնադրանից դրան վերցնել լուսաստանական սնորհն Հայաստանի Թանգարանը՝ հենց արյան մեջ մտած գրագողական ախտառանների համար, ֆանի որ, վերջապես, դասեր էի ֆողել այդպիսի գրագրասած նախադեղից՝ հանձին դասնական գիտությունների թեկնածու Արսակ Մաղալյանի («Էջմիածին» ամսագիր , 2012թ., թիվ 2), ինքն, չբավարարվելով բանավոր և էլեկտրոնային ձայնի զգուցացումներով, ս.թ. հունիսին դասաճ ծանուցմամբ փոստառով վերջնագիր են ներկայացրել հեղինակ կոչեցյալին առ այն, որ գրից անվանական սվալներս չհամարձակվի հանել: Թեղետ դրան և ինձ փորձաքան ի մոտ ձանաչողները ղմողում են, որ անվանս հողվումը դրա «երախայրիում» ինձ որ բնավ դասիվ չէր ու չի էլ բերի... Ինչեւէ, և ի՞նչ: Հեղինակ կոչվածը՝ այսպես հորջորջալ Ստե-

յոս Առաջինն էլ, համադասանախանաբար, ո՛չ կայսր էր , ո՛չ էլ՝ Սեծ, որդիսիք հոչակվեցին միայն Գյուլիսային դաստերագրի 1721թ. հաղթավարժից հետո, - ձեռով բարձրահողորտ-առաստաղանց, բովանդակությամբ օրհակից իսկ ցածր այդ անձը տառացի խոստովանեց, որ իմքը, հասկանում եմ վերջիվերջո, դասամբան չէ... Այս մեկնանկյուններից իրավասու կառույցների (ԵՊՀ, բարձրագույն ուսակալու ման հանձնաժողով, ԳԱԱ նախագահություն և դասմության ինստիտուտ) առավելագույն ուժադրությունն են կիզակցեում սրա մամնացրած՝ ամենուրաթափանց նեղաբարո(ն)ների ոճարեւակ or առաջ կատեցնելու կենսակարեւորության վրա:

Վերոհարդրայի հիման վրա են իմ օրինական իրավունքները նախադասեցողները նպաստավոր խնդրում են տրագրել սույն բաց նամակ-ահագանգ ամբողջովին (ի հավելումն կայրագետեղման): Առկա բոլոր աղագուցողական նյութերը կտրամադրվեն առաջին հենց դասանցով, այդ թվում՝ դասախրավարական մամնաներին:

Կանխահայտ երախագիտությունը՝

ՊԱՐԵԳՆԵ, ՎԱՇԱՐԵՍԵ, Երեւան ք. Սիարոնյան փ. 2/1Ե. 18-րդ բն. բնակիչ հեռ. (094) 26-93-04 2017թ. հուլիսի 24 (Տրագրվում է նրոց կրճատներով)

ԱՄՆ նոր դատաւիճակների նպասակը ԵՄ-ում ՌԳ թուլացումն է եւ Իրանում ԶԺՏ ուժեղացումը

Որոշման ընդունումը համընկավ ԱՄՆ-Մեծ Բրիտանիա քանակություններին

Հուլիսի 25-ին Կոնգրեսի Սերկայացուցիչների դալայա ընդունեց օրինագիծ, որը սահմանափակում է հակառակական դատաւիճակների վերացման հարցում նախագահ Դոնալդ Թրամփի հնարավորությունները: Փաստաթուղթը հավելյալ սահմանափակումներ է հաստատում Իրանի եւ ԿԺԳ-ի նկատմամբ: Օրինագիծը կրճատում է ռուսական բանկերում ամերիկյան ընկերությունների եւ մասնավոր անձանց վարկավորման ժամկետները՝ 90-ից հասցնելով 14 օրվա: Օրինագիծը նաեւ Ռուսաստանի նավթի ու գազի ոլորտի ֆինանսավորման ժամկետները սահմանափակում է 90 օրով: Այժմ հերթը Սենատին է, որի հաստատմանից հետո օրինագիծը կներկայացվի նախագահի ստորագրմանը:

«Ամերիկայի ձայն» ռադիոկայանը նշում է, որ Եվրոմիությունը ընդդիմանում է ԱՄՆ-ի նոր դատաւիճակներին եւ փորձում է Shell, Eni եւ BP կորորացիաներն օգտագործել Կոնգրեսի դեմ մղվող դատաւիճակներին: Մյուս կողմից Եվրոհանձնաժողովը կարծես թե գոհ է այն բանից, որ Իրանի արտադրությունների աննդատ օգտագործման դեմ «Գազդուր» և «Թուրքական հոսք» եւ «Հյուսիսային հոսք 2-ը» կառուցելիս ստիպված կլինի հենվել սեփական ֆոնդերի վրա: Մանավանդ որ ԱՄՆ նոր դատաւիճակները չեն վերաբերում Անդրանատնիսական գազամուղին, որի կառավարիչը BP-ն է:

Չարանայի որեւէ բան տեղի չի ունենցել, քանի որ, ինչպես Օբամայի նախագահության տարիներին, այժմ էլ էլ հիմա ԱՄՆ-ը հող է նախադասարանում դեմի Եվրոպա իր հեղուկ

գազի եւ թերթաբարային նավթի առաւելումներն ավելացնելու համար: Իսկ սա նշանակում է, որ Վաշինգտոնը փորձում է Մոսկվայի եւ Թեհրանի վրա ճնշում գործադրել ֆինանսական եւ այլ միջոցներով: Իսկ իսկ 25-ին, երբ կոնգրեսականները քննարկում էին նոր դատաւիճակների փաթեթը, Պարսից ծոցում ամերիկյան ռազմանավերից մեկը վսանգավոր չափով մոտեցավ իրանական մի ռազմանավի եւ օդում նախագոյուական կրակոց արձակեց, հաղորդում է Press TV հեռուստայիցը:

Ինչ վերաբերում է ԱՄՆ հակաիրանական դատաւիճակներին, դրանք այդպես էլ չեն վերացվել նախագահ Օբամայի օրոք: Դառնային եւ տեղական մակարդակներով ամերիկյան ընկերություններին դատաւիճակները իրանական կողմից հասնազորակցել միայն միջոցով

երկրների մասնակցությամբ, օրինակ Զաքարի մեդիումային հիմնադրամների միջոցով: Իրանի եւ ԿԺԳ-ի հետ ԱՄՆ-ի ադրանաբարային արտադրությունը գրեթե զրոյական է, ընդուն է «Ռեզոնանս» գործակալությունը: Ռուսաստանի հարցում եւս մեծ տարբերություն չկա: Սա նշանակում է արդյոք, որ ԱՄՆ-ը կորցնելու բան չունի: Բնավ ոչ:

Այն տղավորությունն է ստեղծվում, թե ԱՄՆ-ը եւ Չինաստանը «բարի եւ չար ուսկանների» դեր են խաղում: Ըստ որում օրինագիծը օգտվող առավելադեմ Չինաստանն է, որը մտադիր է այսուհետեւ էլ հանդես գալ արտադրող առաւելադեմ Իրանի առեւտրի գլխավոր իրականացողի դերում:

Իրանական Financial Tribune-ը ընդգծում է, որ իրանական Bank of Industry and Mine բանկին վարկային միջոցներ է

հասկացնում Exim Bank of China-ն: Իսկ China General Technology Group-ը 2014-ին կառուցել է Անկարա-Սամբուլ ճեղքը երկաթուղին:

Մինչ ամերիկացիները հեռանում են Իրանից, չինացիները շարունակում են ցամաքային «Մեթաֆի ճանապարհի» իրականացումը, որտեղ Իրանին առաջնակարգ դեր է հասկացվում որդես Միջին Ասիային դեմի Մեթաֆուր Արեւելին կաղող սրանադորային միջանցք, որդես է միավորի ԶԺՏ-ից դեմի Եվրոմիություն սանող առեւտրական ուղիները:

Հուլիսի 24-25-ը Վաշինգտոնում էր Մեծ Բրիտանիայի դատաւիճակները, որի կազմում էին վարչադեմ Թերեզա Մեյը եւ առեւտրի նախարար Լիամ Ֆոքսը: Հանդիման նպատակն էր մշակել ԱՄՆ-ի եւ Մեծ Բրիտանիայի միջեւ ազատ առեւտրի գոտիների ստեղծումը: Համբուրգում ավելի վաղ կայացած G20-ի գագաթաժողովում Թրամփը բրիտանացիներին խոստացել էր շատ արագ լուծել այդ հարցը եւ Եվրոմիության նկատմամբ շուտափույթ հաղթանակը կանխավայելով՝ Եվրոպացիներին մեղադրել էր մերհովանավորչության մեջ:

Ամերիկա-բրիտանական խոտոր գործարի էությունը հետեւյալն է. Թեհրանի դեմ ուղղված ամերիկյան նոր դատաւիճակներն ուժեղացնում են չին-իրա-

նական փոխգործակցությունը, որի փոխարեն Վաշինգտոնը հնարավորություն է ստանում Մեծ Բրիտանիայի հետ ստեղծելու ազատ առեւտրի գոտի, ինչպես նաեւ խոտոր ցահույթ ԶԺՏ-ին նախ մասակարարելու դիմաց: Պատահական չէ, որ այս արվա աղբիլ-մայիսին Չինաստանում ամերիկյան նավթի մերմուծման ծավալները հասան 180 հազար բարելի: ԱՄՆ-ի եւ Մեծ Բրիտանիայի միջեւ ազատ առեւտրի գոտու ստեղծումը հնարավոր կդառնա միայն Brexit-ից, այսինքն 2019թ. մարտից հետո, երբ Լոնդոնը վերջնականադեմ հրաժեց կսա Բրյուսելին: ԱՄՆ-ին բաժին է ընկնում Մեծ Բրիտանիայի արտադրության ամբողջ ծավալի 20 տոկոսը, որը կազմում է 235 մլրդ դոլար: Ուստի Վաշինգտոնը ընդգծում է, որ Լոնդոնը իր ամենամեծավոր դառնակիցն է: Սակայն անգլիացիները նախընտրում են հեռավորություն դադարանել եւ ազատ առեւտրի գոտու ստեղծման շուտ քանակություններ են վարում Թուրքիայի, Նոր Զելանդիայի եւ նույնիսկ Հոնկոնգի հետ, որը Լոնդոնի «բարի կամուկ» 1997թ. անցավ ԶԺՏ վերահսկողության տակ: Չինաստանի նկատմամբ Մեծ Բրիտանիան ունի յուրահատուկ հետաքրքրություն. դա ցամաքային «Մեթաֆի ճանապարհն» է, որն անցնում է Մեթաֆուր եւ Միջին Արեւելիով: **Պ. Բ.**

ՀՈՎԻԿ ԱՅՅԱԼ

Հայաստանում նկատվող ճնշմանակալ բուռն ակտիւությանը, որն, ի դեմք, համեմակ է արդունաբերության վերելու, գյուղատնտեսության բարձր ձեռքբերումներով, արտահանման եւ ներմուծման մեծ-մեծ թվերով եւ, անուրեւ, ԵԱՏՄ-ին անդամակցությամբ, սկսվում է երկրի ճնշմանակալ վերելին, զբոսաբերության հոսքին նպաստող միջազգային մի գործընթաց: Ախթալա բնակավայրը վեր է ածվում խորովածի միջազգային մայրաքաղաքի, չի բացառվում, որ այնտեղ շուտով տեղադրվի երկրանցողի մայր մանուղալը: Ամեն դեմքում, խորովածի միջազգային միության, կրկնում են՝ խորովածի միջազգային միության համանախագահ **Արեւմ Ենգոյանը** հայտարարել է, որ օգոստոսի 20-ին Ախթալայում մեկնակող խորովածի 9-րդ միջազգային փառատոնի արջանակներում, իրենք եւ ախթալի համեմակալ խորոված անողները՝ անողները՝ տարբեր երկրներից, այդ թվում, երեւի, Մաղազասկարից, ցամաքայինները արելու են կրակի վրա եւ խորոված են դատարարելու, ինչպես ախթալի գլխավոր խորոված անողն է աւել՝ միջազգային օրենքներով: Լինելու է խոզի խորոված, տավարի, հավի, ձկան, մի խոսքով... Վերում լինելու է դեմքեր:

Փառատոնի կազմակերպիչները նշել են, որ այս անգամ մրցույթն առանձնանալու է իր ախթալագրությամբ, մասնավորաբար խորոված անողներ են գալու... Մաղազասկարից, ոչ, Վրաստանից եւ Ռուսաստանից, չի բացառվում, որ նրանք ազգությամբ հայեր լինեն. ամեն դեմքում մենք այնդպիսի ազգ ենք, որ երբ բոլորով հավաքվում եւ ինչ-որ փառատոն ենք անում, ստացվում է միջազգային: Թուրքա-

Այդքան համեղ է միսը

հայ երգչուհի Սիբիլն էլ կաղաչուկի փառատոնի գեղարվեստական մասը եւ իր թովիչ ձայնային ելուեղներով էլ ավելի կմեծացնի խորովածի հոսքի Ախթալայում տարածված ոյութանը:

Հարկ է նկատել, որ խորովածի միջազգային միության նախագահ մեծարգո դարձն Արեւմ Ենգոյանը, որը արդում է Մոսկվայում, իրականում դեկավարում է լուրջ կազմակերպություն. 70 երկր է անդամակցում խորովածի միջազգային միությունը, որն իրականում կոչվում է Բարբեկոյի միջազգային միություն, դե, ախթալիում ինչ գիտեն՝ խորովածն ինչ է... Այդ 70 երկրների արում հիշատակվում են Ռուսաստանը, Հայաստանը, Լիսվան, Ուկրաինան, Արբերջանը, եւ...վերջ: Նշվում է նաեւ, որ Վրաստանն ու Բելառուսը գործընթացի մեջ են, որդեսգի անդամակցում Միությանը, հավանաբար իրենց երկրների օրենսդրական բացերն են փակում, գուցե անգամ Սահմանադրություններն են փոխում, որդեսգի այն չխոչընդոտի իրենց խորովածային գործողություններին:

Իր հերթին ՀՀ զբոսաբերության դեմական կոմիտեի նախագահի առաջին տեղակալ **Մեխակ Ադրեսյանը** նշում է, որ կան զբոսաբերիկներ, որոնք Հայաստան են գալիս բացառադեմ խորովածի փառատոնի համար, դրան ակամատեղ լինելու: Հենց այդ դատաւիճակ էլ զբոսաբերության դեմական կոմիտեի նախատեսում է Ախթալայի խորովածի փառատոնը ներառել ՀՀ զբոսաբերության փաթեթներում՝ Գառնի-Գեղարդի անմիջադեմ կողմին:

Մի խոսքով, օգոստոսի 20-ին, Ախթալայում կբացվի խորովածի 30 եւ ավել

տարածված, նույնն է թե՛ մանուղալ, եւ Ռուսաստանից, Վրաստանից, Լիսվայից, Ավստրիայից ժամանած խորովածիցները կդատարարեն 5 տեսակի խորոված, դե իսկ խորովածի միջազգային միության նշանակած դատաւիճակները կհամեմտեն եւ կճանաչեն հաղթողին, որն, իմիջիայլոց, ստանալու է՝ խորովածի բարի կամի գավաթ:

Ինչ վերաբերում է խորովածի արտման ընդլայնմանը, որի ուղղությամբ, բնական է, հետետղական ախթալում է տանում միությունը, աղա ցատ հնարավոր է, որ առաջիկայում Ախթալայում կառուցվի խորովածի միջազգային միության երկնաքեր շենք, ի դեմք, առաջարկում են, այն կառուցել խորովածի ցամաքային տեսքով, որի վրա արված մի կտրներն էլ կլինեն հարկերը, չալաղազ կտրներն, իհարկե, միությանը դեկավարության հարկերը: Միությունը կարող է ունենալ իր դրոշմ, որի վրա անդամայնադեմ է դատաւիճակ լինի միս, ցանկալի է՝ թարմ, կարելի է անգամ արյունոտ, գիմառանը, երկու ցամաքային՝ խաչված վիճակում, որոնց մեջտեղում էլ կրակի վրա խորովող գոծի, եւ հիմնը, չսանջվելու համար առաջարկում են՝ խորովածի հայտնի երգը՝ խորովածը ցատ լավ բան է, վայ տույ-տույ, տույ-տույ, տույ-տույ... Ի դեմք, տույ-տույ-ը կարելի է հռչակել խորովածի միջազգային միության կարգախոս:

Եթե լուրջ, աղա հրառակի է, որ Հայաստան զբոսաբերիկներ են գալիս, որ Հայաստանը ճանաչվում է, թեկուզ՝ խորովածով, բայց վատ է, որ խորովածի միջազգային միությունում դեմատարաններն չկան, օրինակ՝ Մանուղալի դեմատարան

մենք, խորոված անելիս՝ քանի բաց թողնելու սկզբումներին մշակման դեմատարաններ, Շամփուրների սրությունն աղախող եւ վերջադեմ ՏՏ ոլորտի օժանդակությամբ՝ միսը բաստումն դնելու նորարարությունների՝ Նախամարդու անվան դեմատարաններ: Բնականաբար՝ իրենց դեկավարներով, ախթալիցներով, ծառայողական մեքենաներով... Միակ խնդիրն այն է, որ հանկարծ այս միությունից մարդիկ չցանկանան մենք հայաստանյան փաղափական դատաւիճակները կառուցելու մեքենաներով մեր մաքրամաքուր եւ առողջ փաղափական դատաւիճակ: Հակառակ դատաւիճակում Հայաստանում ամեն փայլափոխի կբացվեն խորովածանողներ՝ երկարակամի մանուղալներով, բոլորը կսկսեն միս ուտել, եթե կենդանու միս չկա, աղա՝ իրար, եւ սովորական մարդիկ կսկսեն աղբիլ միայն այն ժամանակ, երբ քանակ կուտեն են, իսկ նրանք երբեք չեն կեսանում. այդքան համեղ է միսը, այդքան անփոխարինելի է մակերությունը, որն, ի դեմք, մարդակերության հիմն է:

Հ.Գ.- Լոռու մարզի Վարդաբլուր գյուղում, որն, Ախթալայից այնքան էլ հեռու չէ, մի խումբ կանայք միացել եւ ստեղծել են Առողջ սնունդ կողորոշիչը: Կանայք համացանցում դեղում են օտարերկրյա, մեղ համար անտվոր ուտելի բոյսեր, դատաւիճակում դրանց սերմը, ներմուծում Հայաստան, աղադատաւիճակում այն մեր դայմաններին ու ստանում, օրինակ, սոյանակ սմբուկ, կարմիր վարունգ, կաղոյս կաղամբ... Կանայք նաեւ սովորեցնում են, թե հասկաղես ինչեւ կարելի է դատաւիճակում այդ ամենից:
Ցավոք, այս կանայք փաղափական հակակներություններ չունեն:

ՍՈՒՐԵՆ Թ. ՍԱՐԳՍՅԱՆ

ՊԳՊ

Հայաստանի անկախության վերականգնման ճակատի 100-ամյա հոբելյանի կապակցությամբ դիտարկվում ու վերաբերվում են անցյալի շատ իրադարձություններ ու երևույթներ, որոնք անմիջականորեն կապ են ունենում անկախության ու ղեկավարության գործընթացների հետ: Շեշտադրվում են հասկալից Սարգսյանի ու Բաբ-Աղաբաբի հաղթանակների նշանակությունը, ժողովրդի անախաղճի միակամվելու, բռնկմանը և անկախության հաղթանակը վերականգնելու: Միաժամանակ վերջին ժամանակներս հաճախակի են դարձել խոսակցությունները հայ ղեկավարության խորհրդանիշերի՝ օրհներգի, զինանշանի եւ դրոշմի մասին: Տղամարտի ու լեզուսիրտի մասնակցությունը եւ այլ շեշտակի ՋԼՄ-ներում դրանց վերաբերյալ առկա է նաեւ խոսք ու կիսաձայն բանավեճ: Ավելին, այդ առերեսությամբ խաղաղ բնույթ ունեցող բանավեճը նաեւ կուսակցականացվել է, դարձել սկզբունքային խնդիր որոշ քաղաքական ուժերի համար: Դեռ սա էլ դարձավ այս հոդվածը գրելու շարժառիթը:

Որեւէ երևույթ, իրադարձություն արժեքներ ունենալու համար անհրաժեշտ է նախ դիտարկել դրանց արմատները: Հայոց ղեկավարությունը հազարամյակների ընթացքում հարթ չի ընթացել: Ունեցել են հզոր ու աշխարհակալ ղեկավարություն, նաեւ՝ միջին հզորության, երբեմն էլ վասալական կախման մեջ են գտնվել: Եղել են նաեւ տեսական ժամանակներ, երբ կորցրել են այն, սակայն անկախ ղեկավարություն ունենալու հիշողությունն ու ձգտումը հարատեւ ու մշակված է եղել հայ ժողովրդի գոյության բոլոր ժամանակներում: Դեռ սա է մեր ժողովրդի մեծագույն նվաճումը, հենց սրանից է հարկավոր դասեր քաղել:

Իսկ ինչ վերաբերում է ղեկավարության ներկա խորհրդանիշերին, ապա նկատենք հետեւյալ կարեւոր հանգամանքը, որը հաճախ աչքաթող են անում շատերը: Նախ՝ մենք ունենել ենք երեք հանրապետություն, որոնցից յուրաքանչյուրն ունեցել է (եւ ունի) իր թե՛ դրակներն էլ թե՛ բացասական կողմերը: Թե՛նք այսօր կարելի է համոզիչորեն հրատարակումների, որոնց հասուկ է սեւացնել հասկալից խորհրդային կամ Երկրորդ հանրապետությունը, շատ դեմքերում նույնիսկ այն անկախ ու ինքնիշխան ղեկավարություն էլ չեն համարում: Կասեն ընդամենը մեկ բան. մեր ղեկավարությունը ողջ ընթացքում չէր մեկ այլ օրինակ, երբ ղեկավարական համեմատաբար այդպիսի կարճ ժամանակահատվածում (70 տարում) հայ ժողովուրդն այդպիսի ֆանտաստիկա էր ունակվում աճ սկսել լինել: Այնպես որ, համոզված են, որ ոչ մի խելացի էլ իրեն հարգող ղեկավար, ֆաղափառ, վերլուծաբան կամ ճշտագետ միանգամայն չի կարող լինել, որ այդ հանրապետություններից որեւէ մեկը բացարձակ լավն է:

Այդ նույն էլ կարելի է ասել ղեկավարական խորհրդանիշերի առումով: Ինչպես իրավագիտուն նկատել է ՀՀ ԳԱԱ արտասահմանյան անդամ **Երվանդ Ազատյանը**՝ «Կառչիլ մեկուն կամ միայն, եւ առաւել եւս հակադրել մեկը միւսին՝ ոչ հայրենասիրութիւն է, ոչ ալ ղաւսնազիտութիւն» (սես «Ազգ» 21 հուլիս 2017): Իսկ մեր կարծիքով՝ նաեւ անցնորհակալ գործ: Ընդունված է համարել, որ Հայաստանի Հանրապետության գործող խորհրդանշանները՝ օրհներգը, դրոշմը ու զինանշանը սկսել են գործածվել 1918-1920 թթ. ՀՀ Առաջին Հանրապետության ժամանակ: Ինչպես գրում է ՀՀ Առաջին Հանրապետության կենսագիրներից **Սիմոն Վրացյանը**, դրանցից երկու խորհրդանշանները՝ զինանշանն ու դրոշմը, ընդունվել են ՀՀ կառավարության որոշումներով, որոնց վերջնական հաստատումը հետաձգվել է մինչեւ անկախվող, բայց այդպես էլ չկայացած Սահմանադիր ժողովի գումար

գույներով: Այսպիսի դրոշակով էլ հայ ուսանողները մասնակցում են մեծ շրջանի թաղմանը, մասնակցելով երկու միլիոնանոց թաղմանը: Հետագայում, 1892 թ. արդեն հնչակյան նշանավոր գործիչ դարձած **Ռուբեն Խանազադը** Վենետիկ այցելելու ժամանակ անցնում է Միլիթարյանների սուրբ Ղազար վանքը, հանդիպում Ալիբաբին ու հարցնում նրան դրոշակի ծագման, ինչպես նաեւ գույների մասին: Վերջինս մեղմ ժողովրդ ղաւսախանում է. «Գիտէ՞ ղաւսնական ոչ մի աղբիւրէ ֆաղած չեն հայկական դրոշակի մասին հեռագրած: Ի նկատի ունենալով, որ հայերս զաւսկան առաջին կիրակին Կարմիր կիրակի կանուանէին, իսկ երկրորդ՝ Կանաչ կիրակի, մտածել են, որ հայկական դրոշակն ալ այդ գոյներով ու դասաւորութեամբ ըլլալու էր» (3): Առաջին Հանրապետության ժամանակ դրոշակի գույների՝ կարմիր, կապույտ, նարնջագույն,

Հնարավոր չեղավ դարձնել նաեւ, թե հասկալից ինչ տեղեկություններ է հաղորդել Ս. Մալխասյանը գործադիր մարմնին, եւ ինչ չափով է նրա զեկուցումը ազդել դրոշակի կիրառության վրա: Դրոշակի կիրառությունից կարճ ժամանակ անց՝ 1919թ. Վենետիկում լույս տեսած **Վ. Հացունու (7)** «Հայ դրոշակի ղաւսնութեամբ մեջ» աշխատութեամբ վերջում հեղինակն առաջարկում է եռագույնի հետեւյալ կազմությունը՝ ծիրանի, կարմիր, կապույտ, ընդ որում չի նշում Հայաստանի Հանրապետության արդեն ընդունված դրոշակն իր առաջարկության որեւէ առնչություն, թե՛նք նշված գույները, բացառությամբ «ծիրանի» (purple, porphyros) - «նարնջագույն» (orange) համընկնում էին Հայաստանի Հանրապետության արդեն կիրառություն զգած դրոշակի գույներին: Հացունին մշակութաբան **Արսակ Դաբադյանի** ասելով իր գույները ներկայացնում է որպես ղաւսնա-

մասին կիսոսեմք մեկ այլ առիթով, ֆանի որ այն շատ տարբերակներով է հետեւյալ տեսքով: «**Չինանշանի կենտրոնում կար վահանաձեւ մի տարածություն՝ բաժանված չորս մասի. յուրաքանչյուր մասում տեղավորված էր ինչ Հայաստանի չորս անկախ ժամանակներից մեկի զինանշանը՝ Արաբեայան, Արաբալոյան, Բագրատունյան, Ռուբինյան: Մեջտեղը դրված էին մեծ ու փոքր Մասիսները եւ նրանց վերեւ՝ «ՀՀ» տառերը: Վահանի աջ ու ձախ կողմերը բռնել էին մի արծիվ ու մի առյուծ, իսկ ներքեւ՝ սուր, գրիչ, հասկեր եւ շղթա»:** Իսկ 1995թ. հուլիսի 5-ին ընդունված Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 13 հոդվածի համաձայն. «Հայաստանի Հանրապետության զինանշանն է. կենտրոնում, վահանի վրա ղաւսկերված են Արարատ լեռը՝ Նոյյան առաքանով, եւ ղաւսնական Հայաստանի չորս թագավորութեանների զինանշանները: Վահանը ղաւսում են արծիվը եւ առյուծը, իսկ վահանից ներքեւ ղաւսկերի յուրեւ, շղթա եւ ժաղապէն»:

Հայոց ղեկավարության խորհրդանշանները

կան հայկական դրոշակաշառների առավել տարածված գույներ՝ բերելով նաեւ Արեւմտյան դարաշրջանից մինչեւ ութ բյուզանդական ժամանակները մասնագրական եւ ղաւսկերական փաստաբաններ հայերին հարեւան ժողովուրդների դրոշակների գույների եւ ձեւերի մասին (8):

Քանի որ ժամանակը շատ սուղ էր եւ երկար ֆնտրելու հնարավորություն չկար, դրոշակի գույներն ու կառուցվածքի վերաբերյալ համաձայն որոշումն անդրադարձավ դրա հետագա կիրառությանը գումարով տրեզորների վերից վար դասավորության, ինչպես նաեւ «նարնջագույն» կոչվող գույնի առումով: Բավական է նշել, որ նույն Ս. Վրացյանը դրոշակի այս գույնն անվանում է ոչ միայն «նարնջագույն», այլեւ «ոսկի», ինչը բոլորովին այլ հերակրիկ գույն է՝ «aureus» կամ դեղին: Օրինակ՝ 1918-1920թթ. միջեւ Նյու Յորքում թողարկված մի կրծքանշանի վրա այս դեղին կամ ոսկի երիզը երկրորդն է, իսկ կապույտը՝ երրորդ կամ սուրիցը: Ինքնուրույն հասկանալի է, որ այս տարբերությունները դրոշակի կազմության ձեւի, չափերի եւ գունային հերթականության կանոնակարգված չլինելու եւ հայոց Առաջին հանրապետության կարճատեւ գոյության հետեւում էին:

Ինչ վերաբերում է Հայաստանի Հանրապետության զինանշանին, ապա նշենք, որ դրա վերաբերյալ առկա են տարբերակալ հայտնի փաստեր եւ վկայություններ: Դրանց թվաքանակի մեծ լինելն էլ ինքնին վկայում է երկու մեծաթիվ տարածվածությունների մասին: Իսկ դրանց ղաւսնութեամբ այն է, որ զինանշանը խիստ բարդ կառուցված ունի, ղաւսնական է բազմաթիվ «հղումներ» ու առնչություններ ղաւսնական անցյալին ու տարբեր դարաշրջանների հայոց նշանների եւ զինանշանների դեմեւ չլուծված հարցերին: Չինանշանի մաս կազմող ղաւսկերների ղաւսնականության խնդիրների, դրանց ծագումնաբանության եւ ղաւսնականության

մի գծած Հայաստանի ղեկավարական զինանշանի նախագիծը ունեցել է հետեւյալ տեսքով. «**Չինանշանի կենտրոնում կար վահանաձեւ մի տարածություն՝ բաժանված չորս մասի. յուրաքանչյուր մասում տեղավորված էր ինչ Հայաստանի չորս անկախ ժամանակներից մեկի զինանշանը՝ Արաբեայան, Արաբալոյան, Բագրատունյան, Ռուբինյան: Մեջտեղը դրված էին մեծ ու փոքր Մասիսները եւ նրանց վերեւ՝ «ՀՀ» տառերը: Վահանի աջ ու ձախ կողմերը բռնել էին մի արծիվ ու մի առյուծ, իսկ ներքեւ՝ սուր, գրիչ, հասկեր եւ շղթա»:** Իսկ 1995թ. հուլիսի 5-ին ընդունված Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 13 հոդվածի համաձայն. «Հայաստանի Հանրապետության զինանշանն է. կենտրոնում, վահանի վրա ղաւսկերված են Արարատ լեռը՝ Նոյյան առաքանով, եւ ղաւսնական Հայաստանի չորս թագավորութեանների զինանշանները: Վահանը ղաւսում են արծիվը եւ առյուծը, իսկ վահանից ներքեւ ղաւսկերի յուրեւ, շղթա եւ ժաղապէն»:

Երբ համեմատում ենք Առաջին եւ երրորդ հանրապետությունների զինանշանները, ապա տեսանելի է դառնում, որ թե՛ դրանց բառային նկարագրությունների, եւ թե՛ ղաւսկերական ընդունված տարբերակների միջեւ նկատելի են որոշ տարբերություններ: Ժամանակակից զինանշանն իր նախորդից տարբերվում է ընդհանուր ոճավորմամբ, որը միջով է որոշ չափով մեղմվել 1920թ.-ի զինանշանի «գիւսալի» բնույթը: Ընդ որում այդ փոփոխությունն արտահայտված է կենտրոնական վահանը ղաւսող աջ արծվի եւ ձախ առյուծի կեցվածքի փոփոխությամբ՝ «կասալի»-ից դեպի հանդիսավորը. հերակրիկալ լեզուն դուրս հանած գիւսալիները անվանվում են «կասալի»:

Տնօրինություն

Ես ընդհանուր արձակուրդային սրահայրությունը կազմակերպող է, չնայած բառ բաներ, որ արձակուրդ չունեն՝ կարողանալու ենք, երկրի անվստահությունը, մարդկային հիշողությունը, ծնող ու զավակ լինելու դարձվորությունը եւ դրանց նման մի քանի բաներ: Արձակուրդում զգնվես, թե ոչ, արժեքներն զգնվես, թե հայրենիքում, մարդ լինելու ներսիդ գեներասորը դիտարկելու համար, առավել եւս՝ հայ լինելու գեներասորը: Հայերիս դեմքում երբեմն փոխակերպումներ լինում են, բայց դա էլ ընդհանուր օրինակաբանության մեջ է՝ քանի որ, կարելի է ասել, քանի որ մենք սովոր ենք եւ մեր լավ, արդիւնաւոր ժողովուրդը, եւ անորակին, եւ զանազան այլակերպումների ենթարկվածներին, ու հավասարապես մեր են բոլորն էլ. ոչ մեկս սուրբ չեմք ու հայերիս համար արդեն ներքին մոլորակում ստիպված ենք սանել մեկս մյուսին թե՛ այստեղ՝ հայրենիքում, թե՛ այնտեղ՝ արտերկրում: Այնպես որ՝ ասելու էմք եւ անհանդուրժողականության բարձր դրձակներից ստիպված ենք հրաժարվել: Այս ենք մի փչ սնադար, մի

լիս, թե հայրենիքն ինձ համար սրբություն է, իմ ամեն ինչն է, իմ...ին...ին...եղբայր, մի ուրիշ գործով զբաղվեիր, ինչու ես ընկնում նախարարությունների, հանրության, հայ մարդու ջանքին, դեռ գործ անելու համար էլ մեղալ ես ուզում նախարարություններին... ու ստանում ես: Լավ, հասկացանք, մարդ զիրք չի կարող, կազմի սեսից արդեն ու մի քանի արտերկրյա կանաչից մերոնց ծնկների դողը բռնում է, հա, բայց դու ինքդ հո գիտես, որ քեզ, քո հնարավորություններն ու արժանիքները քեզանից լավ գիտեմք ու դեռ չենք հասցրել մոռանալ, բա ներսումդ անհամար չեմք զգում, որ իսկապես արժանիքներն ես ստանում, քեզ անընդհատ մեջ ես զգում որ ինչ: Թե՛ քո սեական անընդհատ, ամեն առիթով եւ ամեն վերջնաճի ժամանակ մեք հիշեցնել, թե ում վերջին հանգրվանն է հայրենիքը: Չանձնավորեցի, ամեն մեկս գիտեմք այդդիսի մարդկանց, երեսույթը գոյություն ունի, որին զանազան իրավասուներն ու ՋԼՄ-ները մեք է ճիշտ ժամանակին կարողանան «ոչ» ասել, թե չէ ազգովին դրձակ չենք ունենալ էլ ինքնակոչ միջակություններից:

Արձակուրդ

Ֆիչ ավելի հավակնոս, քան իրականում ընդունակ ենք, սաղանդներով ու անհաղանդությամբ հավասարադաս շարձված, միաժամանակ՝ շնորհալիներին ու սաղանդավորներին երբեմն չզննահասող, երբեմն թացը չորի հետ խառնող, երբեմն միջակությանը դանձազնող, իսկ սաղանդավորին՝ չնկատող, երբեմն միմյանց ուս դառնող ու իրար սեղ նեղացնող: Բայց, փառք Աստուծո, միշտ կան նրանք, որոնք բոլոր սեսական մանրամասնությունները չնկատելով՝ մեր եւ բոլորի գործն առաջ են սանում, այդ է նրանց կոչումը, ու այդ դասառնով են հայրենիքում, եւ արժեքներ, չնայած ընդհանուր գործությանը, դայածառ անունների, աշխարհը քարձող մարդկանց դակաս չունենք:

«Ազատության» հրատարակում արձեր են զբոսնում
Օղերայի բակի եռաչափ դասկերի դասարանը սեղանը վերածում է արջածորի. Արջածոր, Մթնածոր, Արխայածոր: Ձոր մի խոսով: Ծնակ, էլի, մոտակա ուսելարաններից արձերին կնայեմք ու մի լասաավ հաց կուսեմք, փաբարով-խորովածով: Ըստեմք՝ եթե օղերային մի ներկայացումն որեւէ սեսարան եռաչափ ներկայացված լինե՛ր՝ հիշեցնելով վայրի իմաստն ու ճանակությունը, ու նաեւ կարոս արթնացներ հիմքարի հայկական օղերային ներկայացումների հանդեմ՝ փաբար-ֆրի ուսողների փորձակը փակվելու էր, համ էլ՝ զբոսաբոցիկները հիմա ավելի քան իրանցի, արաբ, անգլիացի ու գերմանացի են, «Անուշից» ինչ մեք է հասկանանք: Եթե անգամ Արամ հաչաբայանը եռաչափ կանգներ, դիրձորի փայտիկը ձեռքին, աչերը հեռու՝ Արարաշին հառած, էլի մոտակա ուսելարանների հաց ուսողների փորձակը փակվելու էր՝ դե՛ իր դուր մեծ- մեծ բաներից փչ խոսեք, կամ դասական երաձեսության ակնարկ մի արեք փաբարի սոխահոթի մեջ, մեր կերածին արձերն ու Արմենիկը հերիք ենք: Դե, համ էլ՝ արձերը՝ անառ արարածներ են, մրանց քոչակա անառնից էլ անհառային հոով դասարան կուսեմք՝ եւ 40 սախձան քոզի մեջ, դեռ մեր հարեան մեծ եղբորն ուղղված բարեկամական ակնարկ կկազմակերպեմք, թե արձերը միշտ մեր գլխի վրա ու փաղափ արսում սեղ ունենք: Տնօրինների փորձակն էլ, էն որ վարչադեքը սուրիզը զարգացնելու ցավով է բռնված, էս քոզի դասարանային արձերի դասարանային անհառից փչող դասարանային հոովի ազդեցությամբ կբացվի, մեկի փորձարեն տնօրինները զույգ փաբար կուսեն, իսկ դուր ասում եմ՝ արձերն օղերայի բակի մթնոլորտին հարի չեն, ու մի վրա եմ սվել ՋԼՄ-ներով ու սոցիալական ցանցերով: ՅԾ-ին էլ հավան չեմք, նոր սեխնոլոգիաներ էլ ենք հրաձցում՝ չեմք ուզում:

Բայց երբեմն միջակություններն այնքան են երես առնում, որ մեր երկաթյա հանքերությունն էլ կարող է փխրվել, փառք որ հայ եւ մարդ մնալու ընդհանուր հոզեբանությունը, որը ներծծված է նաեւ հայ հասարակության մեջ, երբեմն թույլ է սալիս միջակություններին մեր երեսներին թռնել՝ բավական վնասներ հասցնելով թե՛ հանրային հոզեբանությանը, թե՛ հայ մարդու համեստ ու կարողունակ սեսակին:

Այս դեմքում խոսուս Հայաստանից արձերի գաղթած մի քանի մասին է, որի որոճ ներկայացուցիչներ հայրենիքում առանձնադաս իրենցից բան չեն ներկայացրել ոչ իրենց մասնագիտության մեջ, ոչ էլ մարդկային արձանիներով: Բայց բախը ժոջացել է նրանց արձերկում, մի քանի դրամ են վասակել, ու մի օգտակար գործի մեջ ներդրելու փորձարեն այդ մի քանի դրամը վերածում են իրենց անձը դանձացնող հոսազծի՝ մանկության վարդագույն երազներն իրականացնելով. աստեմք հիմարություններ են գրոսում ու դրանք որդես գեղեցիկ կազմերով գրեք թեւերի սակ դրած՝ ժամանում են հայրենիք, մի փչ փող ծախսում ու շնորհանդեսներ կազմակերպում, իրենց փաբարում հանրության վզին, հարցազրույցներ եւ դիֆերանքներ դասկերում ՋԼՄ-ներում, ուր, չափ չձանաչելով՝ գրում են, թե հայքնի հրադարակախոս, հայքնի արձակագիր, հայքնի բանաստեղծ, հայքնի հայրենասեր է էսինչը, գիտեք ինչ գործ է անում հայրենիքի համար, ինչդեմք է հայրենիքի սարն ու փաղը Սփյուռնում գովերգում:

Վերելիքը չուղղների եւ փաղաբաբարանի դասարանային գրույցի փորձարում կարելի է համարել: Դե, փաղաբաբարան է, որոշել է սիրունացնել փաղաբ, հրադարիչ դարձնել տնօրինների համար ու օղերայի բակում ՅԾ դասկեր է սեղարել, ինչ վրա բան է: Իհարկե, վրա բան չէ, սակայն ամեն լավ գաղափար կարելի է փչացնել անհարկի սեղում, անհարկի ժամանակ եւ անհարկի բովանդակությամբ կիրառելով: Օղերան արձերի համար չէ:

Նայում ես գիրք՝ աղբ, բանաստեղծությունը բանաստեղծություն չի, արձակն էլ՝ դրոցական քարդություն: Դեռ մեծ-մեծ էլ հարցազրույցներ է սա-

Փրեզնյուն մեծարել եւ փոյր Տաննա Բրիստենիս

Հունիսի 25-ին Ֆրեզնյոյի Հայկական ավեսարանական համայնքը ճեղ է Այնձարի (Լիբանան) հայկական ավեսարանական միջնակարգ դրոցի հիմնադրման 75 եւ այդ փաղաբում գերմանական Հիլֆբունդ միսիոներական ընկերակցության մարդասիրական գործունեության 70-ամյակները, մեծարելով մասնավորադես փոյր Հաննա Բրիստենին, ով 20 երկար սարիներ ծառայել էր Այնձարի գիշերօթիկ այդ դրոցում, այնուհետեւ 10 սարի սիրահոծար հոզացել էր լիբանանահայ հա-

լեռցիների հայրենակցական միության կողմից: Ներկաները ջերմ խոսքեր են հնչեցրել 87-ամյա փոյր Հաննայի հասցեին՝ շեշեղով նրա նկրկածությունն ու համեստությունը: Հիշել են նաեւ նրա հետ աշխատած փոյրերին՝ Հեղվիգ Եմիլանսիին, Մարի Ռոբին եւ Հաննա Նիշեթին: 1947-ին նրանց համագործակցությունը հնարավոր է եղել իրականացնել Այնձարի ավեսարանական եկեղեցու առաջին հոգեւոր հովիվ վերադասվելի Արամ Հաշիսյանի ջանքերի շնորհիվ:

մայնի եւ թոշակի անցնելուց հետո մոտ 11 սարի նաեւ Հայաստանի Տավուշի մարզի Բերդ փաղափի սարեց անդամների կարիքները:

«Արմինյն Սիրու-Սիեթեթեթ» քաբաբարեթի հաղորդմամբ, փոյր Հաննային ներկայացրել է Ամերիկայի հայ միսիոներական սոցիալացիայի արեւմտյան ափի գործադիր սնորեն Լեւոն Ֆիլյանը: Վարուձան Տեր-Սիմոնյանը ձեռնհասորեն վարել է մեծարման հանդիսությունը, որը կազմակերպված է եղել Ֆրեզնյոյի մուսա-

Հիլֆբունդ միսիոներական ընկերակցության աշակցությամբ անցած 70 սարուն գիշերօթիկ դրոցը դարձել է կրթական եւ հոզեւոր դաստիարակության կենտրոն, որ ձեւավորել է Իրանում, Թուրքիայում, Հնդկաստանում, Սուրանում եւ Բուկարիայում արող հայրուրավոր հայ երիսասարդների կյանքը:

Ի նշան երախտագիտության փոյր Հաննային հանձնվել է հիշատակի նվեր: Երեկոյի ընթացում հանգանակվել է քուրջ 7 հազար դոլար:

ՏԱՄԱՌՈՏ

Բռնաբարությունը դասձել բռնաբարությամբ

Պակիսանի բնակավայրերից մեկում ձերբակալել են 20 մարդու, որոնք մասնակցել են 16-ամյա աղջկա բռնաբարությանը: Դեմքի մասին ուսիկանության հայքնել է բռնաբարված աղջկա 12-ամյա եղբայրը: Ձերբակալվածների դասասանը սեսել են հենց գյուղական խորհուրդում, որը որոշել է, որ 16-ամյա աղջկան բռնաբարողի փրոջը՝ եղբոր գործած հանցագործության համար, մեք է բռնաբարել: «Այդ դասիվը» սրվել է սուձած 16-ամյա աղջկա եղբորը: 12-ամյա սղան էլ, գյուղի խորհուրդի սղամարդկանց եւ ծնողների աչի առաջ իրականացրել է դասիձը եւ բռնաբարել է իր փրոջը բռնաբարողի փրոջը:

Ի դեմք, երկու բռնաբարող սղաներն էլ, մեկը՝ դասձվելուց, մյուսը՝ դասձելուց հետո, ազա են արձակվել, որ էլ... չբռնաբարեն:

Երկու Կորեաների սարբերությունը

Հյուսիսային Կորեայի առաջնորդը հայքարարել է, որ եթե ԱՄՆ-ը քարունակի սղանակ իր երկրի անվստահությանը եւ միջուկային ծրադերին, աղա Փենեյանը միջուկային հարված կհասցնի ԱՄՆ-ի սրին:

Նույն ընթացում Հարավային Կորեայի նախագահն այցելել է անօթեան կենդանիների կենտրոն եւ այնտեղից վերցրել քուն: Հարավային Կորեայի «առաջին քանը» նախագահն անվանել է Տորի:

ԽՄՏՄ դրոցը՝ Թրամփի ելույթի ժամանակ

Անձանթ երիսասարդը ԽՄՏՄ դրոցն է ծածանել Թրամփի վերջին ելույթներից մեկի ժամանակ: Անվստահության աշխատակիցների միջանությունը երիսասարդը դրոցն իջեցրել է, սակայն Թրամփն արձագանքել է միջադեմին, ասելով. «Նա դեռ փորիկ է եւ մեք է գնա իր մայրիկի մոտ: Գնա մայրիկի մոտ, երիսասարդ, ես վստահ եմ, որ նա մեր օգին է փեարկել»:

Թե ով է երիսասարդի մայրիկը, հայքնի չէ, հայքնի չէ եւ այն, թե որտեղից է ԱՄՆ նախագահը ձանաչում ամերիկացի երիսասարդների մայրիկներին, այնդես, ինչդես ԽՄՏՄ առաջնորդներն էին ձանաչում սովեսական փաղաբացիների մայրիկներին, հայրիկներին, անգամ մորափոյրներին ու նրանց դրոցական բոլոր ընկերներին:

Մարդն առանց անձնագրի

Ուկրաինայի Ռադան, աղա եւ նախագահ Պորոշենկոն գրկել են Սաակաւիլիին Ուկրաինայի փաղաբացիությունից: Հիշեցնենք, որ Վրասանի նախկին նախագահը գրկված է նաեւ Վրասանի փաղաբացիությունից, եւ հայրենի երկրում հեռակա կալանավորված է:

Այսդիսով Սաակաւիլիին դարձել է մարդ՝ առանց անձնագրի: Նա հայքարարել է, որ ինքը սովորական ուկրաինացի է, որ Պորոշենկոն չի դաշտանում իր եւ մյուս ուկրաինացիների իրավունքները եւ թաձ ունի երկրի Սահմանադրության վրա, եւ որ ինքն անդայան վերադառնալու է Ուկրաինա, որտեղ աղբել է 13 սարի եւ մասնակցել 3 հեղափոխությունների:

Փաստորեն, Սաակաւիլիին օրինակը լավագույնս է ցույց սալիս, թե ինչ է լինում այն մարդու հետ, ով մասնակցում է մեկ հեղափոխության՝ դառնում է նախագահ, երկրորդ հեղափոխությանը դառնում է նահանգադես, իսկ երրորդ հեղափոխությանը դառնում է մարդ՝ առանց անձնագրի:

Նոր գյուղեխնիկա՝ Գնիչիկ համայնփն

Վայրի բնության եւ մշակութային արժեքների պահպանման հիմնադրամը (FPWC) եւ Վիվա-Սել-ՄՍՍ-ը, հերթական՝ 4-րդ ծրագիրն են իրականացրել Վայոց Ձորի մարզի Գնիչիկ համայնքում: Դեռեւս ընթացիկ տարվա հունվարին գործակցող կողմերը 2016թ.-ի գործարանային արտադրության թրուրավոր «ԴՏ-75» սրակսոր էին նվիրել 2 գյուղ միավորող այս համայնփն: Հարեւան գյուղերից սրակսոր վերցնելու խնդիրը նվիրատվության շնորհիվ լուծվել էր, սակայն հիմնականում գյուղացիները զբաղվող համայնքում ունեն մեծ լրացուցիչ գյուղատնտեսական անհրաժեշտություն:

Ժամանակակից տեխնիկայի առկայությունը կնոյաստի տեղացիների եկամտի հիմնական աղբյուր հանդիսացող ճյուղի՝ գյուղացիների կողմից գործառնվող նոր գյուղատնտեսական նվիրելու նպատակով ՎիվաՍել-ՄՍՍ-ի գլխավոր սնօրեն Ռալֆ Յիրիկյանն ու FPWC-ի հիմնադիր Ռուբեն Խաչատրյանն այցելել են Գնիչիկ համայնք, համոզվել համայնքի ղեկավար Արա Լեւոնյանի եւ բնակիչների հետ: «Տվեք մարդուն կայուն գործ՝ աշխատելու, աղյուսը հոգալու միջոց, կենցաղավարության նվազագույնը պայմաններ եւ նա

կկարողանա հաղթահարել ավելի լուրջ խնդիրներ: Մենք գործընկեր կազմակերպություններս, գնում ենք համայնքների զարգացման ճանապարհով: Կոնկրետ այս համայնքում համատեղ ուժերով լուծվել են այնպիսի խնդիրներ, որոնք կարելի էր գյուղացու առջյուն կազմակերպելու համար. ջուր, լույս, գյուղատնտեսական... Տարբեր համայնքներում գյուղացիներին իրականացնելու հոգերի օգնությունը լիարժեք չի իրականացվում: Դա մասամբ պայմանավորված է համադասարան գյուղատնտեսական չունենալով, մասամբ՝ սահմանափակ լի-

նելու հանգամանքով: Եթե մենք աղյուսը պայմանները, մեր հայրենակիցներն ավելի ամուր ու վստահ կապերն սահմանափակ գյուղերում», -ասել է ՎիվաՍել-ՄՍՍ-ի գլխավոր սնօրեն **Ռալֆ Յիրիկյանը**:

Ձմռան ամիսներին Սոգոյով եւ Գնիչիկ սանող ճանապարհները հաճախ դառնում են անանցանելի, եւ գյուղացիներն օրեր ցարունակ կտրվում են արտաքին աշխարհի հետ հաղորդակցությունից: Այսուհետ գյուղը նման խնդրի առաջ չի կանգնի. այդ ամիսներին տեխնիկական կոգսագործի ձնամաքման եւ ձնահեռացման, իսկ տարվա մյուս եղանակներին՝ գյուղացիներին իրականացնելու նպատակով: Սոգոյով եւ Գնիչիկ գյուղերը միավորող Գնիչիկ համայնքում հիշատակված երկու ծրագիրն իրականացվել է ընթացիկ տարում: Ավելի վաղ, Վայրի բնության եւ մշակութային արժեքների պահպանման հիմնադրամի (FPWC) եւ ՎիվաՍել-ՄՍՍ-ի գործակցության արդյունքում իրականացվել է նաև 2 ծրագիր. 2015թ.-ին համայնքն աղյուսով-

վել է լուսադիոդային (LED) համակարգով գործող՝ արտաքին լուսավորության: Տեղակայվել է լուսավորության 37 սյուն: Իսկ 2016թ.-ին Գնիչիկ համայնքում կառուցվել է 2050 մ երկարությամբ նոր ջրագիծ. համայնքն ամբողջությամբ աղյուսով է շուրջօրյա ջրամատակարարմամբ: Գնիչիկն ունի 225 բնակիչ: Տեղացիները հիմնականում զբաղվում են գյուղատնտեսությամբ, անասնապահությամբ եւ մեղվաբուծությամբ: Տարածաշրջանը հայտնի է դասնակարգային արժեքներով եւ հարուս բնությամբ: Այստեղ հայտնաբերվել են 4-5-րդ դարերի խաչքարեր, մասուրներ, դամբարաններ, բազմաթիվ ֆունդամենտներ: Երջակայքի յուրահատուկ աշխարհագրական դիրքը նպաստել է բուսական եւ կենդանական աշխարհի ձեւավորմանը՝ համայնքում հայտնաբերվել է բնության հասուն պահպանվող տարածքների ցանկը: Երջակա տարածքը միջանցք է Կարմիր գրին (FPWC) եւ ՎիվաՍել-ՄՍՍ-ի գործակցության արդյունքում իրականացվել է նաև 2 ծրագիր. 2015թ.-ին համայնքն աղյուսով-

Ստեփան ՊԱՊԻԿՅԱՆ- 60

Լրացավ էնտրեպրենյորական բնագավառի անվանի գիտնական, լրագրող, տեխնիկական գիտությունների թեկնածու, Հայաստանի ժողովրդական միության եւ ժողովրդական միջազգային ֆեդերացիայի անդամ Ստեփան Պապիկյանի ծննդյան 60 ամյակը: Նա հեղինակ է 130 գիտական աշխատանքների, որոնք առնչվում են ջերմային եւ ատոմային էլեկտրակայանների, ջերմամատակարարման համակարգերի ռեժիմային եւ բնապահպանական հարցերին: Տղամարդը հոգավածներ Հայաստանի եւ արտասահմանյան թերթերում եւ հանդեսներում: Նա գիտական աշխատանքները ներդրել են Մոսկվայի էներգետիկական կարգում եւ այլ կազմակերպություններում: Նա ամբիջակամ մասնակցությամբ Հայաստանում եւ Արցախում նախագծվել եւ կառուցվել են շուրջ 50 փոփ եւ միջին հզորությամբ հիդրոէլեկտրակայաններ: Ներկայումս տարբեր աշխատանքներ է կատարում Հայաստանի եւ Արցախի Հանրապետության էներգետիկայի զարգացման համար:

Տաճարի լեռան այս ու այն կողմում

Իսրայելը որոշել է աղանձաբերել Երուսաղեմի Տաճարի լեռան մասնաշրջանի սրբավայրի մոտ տեղակայված մեթաղորսիչները, որոնք տեղադրվել էին հավասարաչափության անվանումով: Պաղեստինցիների բողոքի ակցիաներից եւ միջազգային հանրության որոշ ճնշումներից հետո Թեյ-Ավիվը որոշեց գնալ զիջումների: Սակայն մեթաղորսիչները Իսրայելը որոշել է փոխարինել հասուկ սեսալիցներով, որոնք թույլ կան Տաճարի լեռան մոտ աղթի եկած մասնաշրջանների մեջ, նույնականացման միջոցով, բացահայտել զինյալներին: ՄԱԿ-ը որոշում է Իսրայելի որոշումը, իսկ պաղեստինցիները, որոնց առաջնորդ Մահմուդ Աբասն ավելի վաղ հայտարարել էր, թե ժամանակավորապես խզում է բոլոր կապերը Իսրայելի հետ, նշում են, որ իրենք պահանջում են Տաճարի լեռան վրա սեսալիցներ էլ չտեղադրել: Սուրբ երկրում աղթին էլ են արդեն վերահսկում, իսկ դա ինչ-որ բան նշանակում է:

Իսրայելը որոշել է աղանձաբերել Երուսաղեմի Տաճարի լեռան մասնաշրջանի սրբավայրի մոտ տեղակայված մեթաղորսիչները, որոնք տեղադրվել էին հավասարաչափության անվանումով: Պաղեստինցիների բողոքի ակցիաներից եւ միջազգային հանրության որոշ ճնշումներից հետո Թեյ-Ավիվը որոշեց գնալ զիջումների: Սակայն մեթաղորսիչները Իսրայելը որոշել է փոխարինել հասուկ սեսալիցներով, որոնք թույլ կան Տաճարի լեռան մոտ աղթի եկած մասնաշրջանների մեջ, նույնականացման միջոցով, բացահայտել զինյալներին: ՄԱԿ-ը որոշում է Իսրայելի որոշումը, իսկ պաղեստինցիները, որոնց առաջնորդ Մահմուդ Աբասն ավելի վաղ հայտարարել էր, թե ժամանակավորապես խզում է բոլոր կապերը Իսրայելի հետ, նշում են, որ իրենք պահանջում են Տաճարի լեռան վրա սեսալիցներ էլ չտեղադրել: Սուրբ երկրում աղթին էլ են արդեն վերահսկում, իսկ դա ինչ-որ բան նշանակում է:

ՎիվաՍել-ՄՍՍ-ի՝ Բաժանորդների աջակցման զանգերի կենտրոնն արդիականացվել է

ՎիվաՍել-ՄՍՍ-ի Բաժանորդների աջակցման զանգերի կենտրոնը, որը հայտնի է նաև որպես «111» թեժ գիծ ծառայություն, արդիականացվել է համալրվել է նորագույն տեխնոլոգիական լուծումներով: Արդյունքում առավել հարմարավետ տայմաներ են ստեղծվել աշխատակիցների արդյունավետ աշխատանքում ու հանգիստը կազմակերպելու համար: Վերանորոգված, ավելի ընդարձակ տարածքով կենտրոնն աղյուսով է LED լուսավորման ընդհանուր եւ անհատական ինժեներական աշխատանքներով, ինչի շնորհիվ կենտրոնի աշխատակիցները յուրաքանչյուր կարող է լուսավորության ցանցային մակարդակի աղյուսով կոնկրետ իր համար նախատեսված աշխատանքային տարածքում: Ներդրվել է օդորակման նոր համակարգ: Նորարարական լուծումներ են կիրառվել Ձանգերի կենտրոնի տարածքում ձայնամեղման աղյուսով: «Բաժանորդների Աջակցման Ձանգերի կենտրոնի վերազինման նպատակով Բաժանորդների սպասարկման օրակառուցումն է, որի հիմնական տարրերն են կենտրոնի տեխնոլոգիական բարելավումը, ավելի ցածր աշխատակիցներ տեղակայելու հնարավորությունն ու Ձանգերի կենտրոնի գործակալների համար առավել հարմարավետ տայմաների ստեղծումը: ՎիվաՍել-ՄՍՍ-ը երբեք չի բավարարվել գործող համակարգերի աշխատանքով, այլ ձգտում է դրանց անընդհատ կատարելագործմանը: Նորարարությունների կիրառումը բարելավում է կենտրոնի գործընթացը եւ վերաբերում է ընկերության բոլոր ստորաբաժաններին: ՎիվաՍել-ՄՍՍ-ի ավելի քան 8000-ից ավելի աշխատակցի հիմնում այս մոտեցումն է», - ասել է ՎիվաՍել-ՄՍՍ-ի գլխավոր սնօրեն **Ռալֆ Յիրիկյանը**:

Բաժանորդների Աջակցման Ձանգերի կենտրոնն ընկերության առանցքային ստորաբաժանումներից է, որի նպատակը բաժանորդների հարցերին, խնդիրներին արագ արձագանքելն է, լուծումներ տալը, ծառայությունների վերաբերյալ տեղեկացնելը, իսկ անհրաժեշտության դեպքում նաև՝ տեխնիկական աջակցություն ցուցաբերելը՝ ներառյալ նաև մասնագետի ուղեւորումը կոնկրետ հասցեով՝ տարբեր կամ տեղափոխման հետ կապված խնդիրներ ունեցող մարդկանց անհրաժեշտ օգնություն ցուցաբերելու նպատակով: 2017 թվականի հունվարից մինչև մայիս ամիսը ներառյալ, Բաժանորդների աջակցման զանգերի կենտրոնն ստասարկել է 1,573,961 զանգ, էլեկտրոնային 5521 նամակ, առցանց 5871 հարցում եւ գրավոր 502 դիմում: Վերանորոգված աշխատակայան, համակարգչային նորագույն տեխնիկայից օգտվելով, բաժանորդներին միաժամանակ կարող է սպասարկել ավելի ցածր աշխատակից, քան նախկինում: Հաշվի առնելով աշխատանքային ծանրաբեռնված ժամանակացույցը՝ մասնագետների համար ստեղծվել են հանգստի անհրաժեշտ տայմաներ: Լիարժեք կապակցված հանգստի սեսիաներն են խոհանոց: Բաժանորդների աջակցման զանգերի կենտրոնն իր տայմաներով հարմարեցված է նաև հասուկ կարիներ ունեցող աշխատակիցների տեղափոխման համար: Բաժանորդների բարձրակարգ սպասարկմանն ու անհրաժեշտ տեղեկատվությանն ուղղված զանգերի կենտրոնի բարելավման գործընթացը բարձրակարգ է լինելու: ՎիվաՍել-ՄՍՍ-ի Բաժանորդների աջակցման արդիականացված զանգերի կենտրոնը, արդեն իսկ ունենալով համադասարան փորձ, դաստիարակ է վճարում ինտերնետով բաժանորդային հեռահար սպասարկում իրականաց-

նել նաև փոփ, միջին եւ խոշոր ընկերությունների համար: ՎիվաՍել-ՄՍՍ-ի զանգերի կենտրոնում իրականացված նորարարությունների մասին, նախաձեռնվող հարցերին տեղեկացվել են Ֆեյսբուք սոցիալական ցանցի օգտատերերը, որոնք հետևում են ընկերության ֆեյսբուքյան շաբաթական էջին (<https://www.facebook.com/MTSArmenia/>): Ձանգերի կենտրոնն ուղի ընթացիկ միջոցով նրանց ներկայացրել է ընկերության գլխավոր սնօրեն Ռալֆ Յիրիկյանը՝ Facebook Live («Ֆեյսբուք լայվ») համակարգի միջոցով, եւ ծանոթացրել նրանց կողմից բարձրագույն հարցերին: Ի դեպ՝ ՎիվաՍել-ՄՍՍ-ի բաժանորդների աջակցման զանգերի կենտրոնի աշխատակիցները չեն կրում աշխատանքային համազգեստ՝ ի տարբերություն սպասարկման կենտրոններում աշխատող անձնակազմի: Աշխատակիցների նկատմամբ այս մոտեցումով ընկերությունը հոգացել է վերջիններիս հարմարավետության մասին՝ էլեկտրոնային փոխարինման ավելի ցածր աշխատանքային ծանրաբեռնված ժամանակացույցի եւ այն հանգամանքից, որ բնական բաժանորդների հետ չի իրականացվում առեւտր:

«ԱԶԳ» ՀԱՐԱԹԱԹԵՐԹ
 Հասարակութային ԻԳ արհի
 Քիմնադիր եւ Իրաւարկիչ
 «ԱԶԳ ՕՐԱԹԵՐԹ» ՍՊԸ
 Երեւան 0010, Հանրապետութեան 47
 e-mail: azg@azg.am, azg2@arminco.com
 www.azg.am

Գլխաւոր խմբագիր hbn. 060 271117
 ՅԱՎԻԲ ՄԵՏԻՍԵՆ hbn. 582960.
 Հասարակութային (գովազդ) hbn. 060 271112
 060 271112
 Լրագրողների սենեակ hbn. 060 271118
 Հասարակագր. ծառայութիւն hbn. 060 271115

Շուրջօրյա լրատուաւ ծառայութիւն
 hbn. 060 271114, 010 529353
 Հանրակարգային ծառայութիւն՝ «Ազգ» թերթի
 «AZG» Weekly
 Editor-in-chief
 H.AVEDIKIAN / phone: 374 60 271117
 47 Hanrapetoutian st., Yerevan, Armenia, 0010

«Խոսու՞մներ, խոսու՞մներ» վեր-
նորի ներքև «LA Review of
Books» լուսանցիչային գրքերի
գրախոսական հանդեսում Միգել
Տյուսանը հեռախոսակցական համեմա-
նություններ է անցկացնում Հայոց
ցեղասպանության բեմային առնչ-
վող երկու ֆիլմերի միջև: Տյուսա-
նը Նեադայի (Լաս Վեգաս) հա-
մալսարանում դասնություն է դա-
սավանդում և գրում է հիմնակա-
նում մարդու իրավունքների և մար-
դասիրությանը վերաբերող հոդված-
ներ: **Ստրեյ Բալվանդներ Ուր Ըն-
դարձակ հոդվածից:**

Հայոց ցեղասպանությանը նվիր-
ված առաջին ֆիլմի էկրան բարձրա-
նալը գովասանական խոսքերի և հու-
սահասության խառը զգացումներով
դիմավորվեց: Զննողները որակե-
ցին այն «ազնիվ նմասակներով և
կարեւոր թեմա շոտափող ֆիլմ», որի
սիրային դասնությունը զարգանում էր
դասնական ողբերգական իրադար-
ձությունների մթնոլորտում: Ֆիլմը դի-
սոլորների մեջ, մարդիկ որոնք տեղյակ
չէին թուրքերի կողմից 1,5 միլիոն հա-

նախ մարդու իրավունքների դասնա-
նությունների կողմից, որոնք ճանաչողական
համադասարանող փաստեր և ոչ
թե որոնք «էթնոգրաֆի սենսացիա»
առաջացնող ավելորդաբանություն-
ներ: Մարդասիրական կազմակերպու-
թյուններն այդ ֆիլմն օգտագործեցին
որոնք «դամահավաքի միջոց», իսկ
Մեծ Բրիտանիայում Ազգերի լիգան
հովանավորեց դրա էկրան բարձրա-
նալը՝ որոնք իր հակադասարանողա-
կան ծրագրերի բաղկացուցիչ մասնի-
կը:

Չնայած ընդամենը մի փոքր հաս-
ված է ներկայիս մնացել 2.700 մեթ
ձգվող լիամետրաժ այդ ֆիլմից, նրա
ուրու ծավալված բանավեճը շատ
լավ վավերագրված է: Ֆիլմի առաջին
ցուցադրումները ինչպես Մ. Նա-
հանգներում, այնպես էլ Բրիտանիա-
յում, եղել են հրավիրաժողովներով
միայն, հովանավորված մարդասեր-
ների և որոշակի նմասակալաց ֆա-
ղագետների կողմից: Դառնակից-
ները հաղթանակած էին դուրս եկել
դասնական և օսմանյան հանցա-
գործների դասավարությունը Թուր-
քիայում ուր որ է սկսվելու էր Բրիտա-

նախ մեծ վնասներ: Ազգային արխի-
վներում դասնական և սարքերակը
սփոթ իրավիճակ կարող է ստեղծել և
անհասկանալի թվալ շատերին:

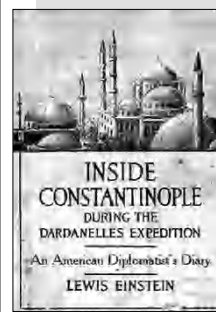
Ներկայիս «խոսու՞մներ» ֆիլմի շուրջ
ստեղծված իրավիճակը դարձյալ լար-
վածություն է առաջացրել: Հակառակ
Տորոնտոյի կինոփառատոնում սա-
ցած բարձր գնահատականին, ֆիլմը
դեմ է սղասեր որոշ ժամանակ, որ-
ոնք սղի ցուցադրվել երկրի ավելի քան
2.250 կինոթատրոններում: Ժամանա-
կին Զրբոյանին դասնական MGM
կինոթատրոնում ֆիլմի ցուցադրումը
ներկայացված էր որոնք «Արեւելյան
Եվրոպայում տեղի ունեցող ժամանակ
դասնություն», չնայած Օսմանյան
կայսրությունը Արեւելյան Եվրոպայի
մաս չէր կազմում, և ֆիլմն էլ հաս-
կորեն հայերի ցեղասպանության մա-
սին է և ոչ թե «ռոմանտիկ մի դաս-
նություն»: Այս է դասնական, որ ընկեր-
ներից շատերն են ինձ հարցնում, թե
ինչի՞ մասին է իրականում այդ ֆիլմը,
և արժե՞ արդյոք այն դիտել:

Հակառակ այս բոլորին, ֆիլմը շա-
տուրանակում է ցուցադրվել: Լոնդոնում
այն դարձյալ Սոհոյում է ներկայաց-

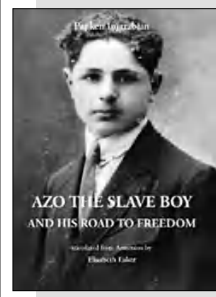
Կոմիտաս ինստիտուտի նոր հրատարակությունները

ՀԲԸՄ-ի անգլիալեզու «AGBU» հանդեսի է-
ջերից ֆադում ենք հետեւյալ տեղեկությունները
Լոնդոնի Կոմիտաս ինստիտուտի լույս ընծայած
գրքերի մասին:

Ամերիկացի համարձակ դիվանագետ, Հա-
յաստանում Մ. Նահանգների նախկին դեսպան
Ջոն Էվանսի «Պատանդված ճանաչությունը:
Ամերիկյան և Հայոց ցեղասպանությունը»
(Truth Held Hostage: America and the Armen-
ian Genocide) հասարակ բացի, որի մասին անդ-
ադարձել ենք «ԱԶԳ-ի» հունիսի 2-ի համա-
րում, Կոմիտաս ինստիտուտը վերջին մի քանի ար-
միսների ընթացքում հրատարակել է հետեւյալ
գրքերը անգլերեն լեզվով:

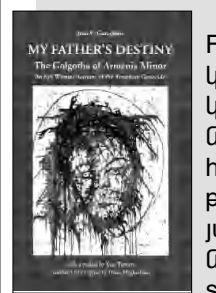

«Կոնստանդնուպոլիսում» (Inside Constantinople):
Հեղինակ՝ **Լուիս Էյզենշեյնը**
ամերիկացի առաջին դասնա-
կան անձնավորությունն է
եղել, ով դասադարձել է Հայոց
ցեղասպանությունը նախոր-
դելով դեսպան Սուրբեն-
թաուին: Վերջինիս հուշերի
հետ էյզենշեյնի օրագրերը ցույց
են տալիս, թե ինչ խորությամբ
էին ամերիկացի դիվանագետները ծանոթ
1915-ի կասարված դեպքերին:

«Ազո: Սուրուկ տղան»
(Azo. The Slave Boy) դասնում
է **Բաբկեն Ինջարաբյանի** հո-
գեկան ծանր աղբյուրներով հա-
րուս անցած ճանադարի մա-
սին: Բաբկենը եղել է ընթացիկ
հինգ տեղափոխված ամերիկացի-
րը: Ծնվել է 1906-ին Ամասիա-
յում (Թուրքիա): Եղբայրները զո-
րակոչվել են Օսմանյան բանա-
կում ծառայելու համար և ընթացիկ անդամնե-
րը նրանց այլևս չեն տեսել: Ծնողների և երկու
հորերի հետ 9-ամյա Բաբկենը 1915-ի հունիսի
21-ին սարագրվել է դեմոյ անադանները: Ըն-
թացքում ծնողներին և հորերին կորցնելուց հետո
հորերին է որոնել սուրուկ վաճառվել և դարձել
մահմեդական՝ Ազո անունով:

Գիրքը դասնում է ինը սարքեր տեղի ծառա-
յելու չորսամյա տառադանների և փախչելու
փորձերի մասին:

«Հորս ճակատագիրը» (My
Father's Destiny) Օսմանյան
կայսրությունում ամենաշատ հայ-
կական բնակչություն ունեցող
Մեծ Հայքի Սվազի մասին է: Գրի
հեղինակ **Ժան Վ. Կյուրեղյանը**
թարգմանաբար այնտեղ ներկա-
յացրել է իր հոր՝ Արամ Կյուրեղյա-
նի հիշողությունները՝ գրված 16
սարեկանում: Գիրքը 1999-ին ա-

ռաջին անգամ տպագրվել է ֆրանսերեն, այնու-
հետեւ 2004-ին՝ թուրքերեն, իսկ այժմ՝ անգլերեն:

«Միսակ: Մի հայու կյանք» (Misak-An
Armenian Life): Հեղինակ՝ **Լյուսին Եփիե:** Մի-
սակը եղել է Զարեն Եփիեի որդեգրած տղայի ա-
նունը: Կենսագրական բնույթի գրքի թարգմանու-
թյունը, նախաբանը՝ Եփիեի գործունեության
մասին և ծանոթագրությունները կատարել է Հյու-
սիսային Ջորջիայի համալսարանի դասնության
դասախոսի օգնական **Ջոնաս Զաուֆելդը:**

«Ուղեւորություն դեմոյ Արարատ» (Journey
to Ararat) վերահրատարակություն Դորմաշի
(այժմ Տարու, Էսոնիա) համալսարանի ծա-
գունով ֆրանսիացի հայտնի բնախոյզ, բժիշկ
և ֆիզիկոս **Ֆրիդրիխ Պարրոնի** Մեծ Մասիսի
ամենաբարձր զորագրող կատարած դասնական
ուղեւորության՝ հայ մեծ լուսավորիչ հաջաւոր
Արքայանի ուղեկցությամբ:

Պարրոնի հուշագրությունը գերմաներեն լույս
էր տեսել 1834-ին, ապա թարգմանվել անգլերեն
Ուիլյամ Զուկի կողմից և հրատարակվել
ԱՄՆ-ում 1846-ին:

Սուր հրատարակությունը ներառում է նոր ֆա-
րեզներ, Հայաստանի և Էսոնիայից ձեռք բեր-
ված դասնական նոր փաստաթղթեր, լուսան-
կարներ անգլերեն առաջին թարգմանությունից
և նախաբան գրված **Պիեռո Շաֆարյանի**
կողմից, որը առավել արժեքավոր է դարձնում
հասարակը: **Պատասխան՝ Տ. ԾՈՒՄԿՅԱՆԸ**

«ԽՈՍՏՈՒՄԸ» ԵՎ «ԼԼԿՎԱԾ ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ» Համեմատական ակնարկ

յերի կոստրածների մասին, աղօսած
էին: Մարդու իրավունքների և դաս-
նական ճանաչողական դասնականնե-
րը, մտավորականության մի մեծ
խումբ, բացահայտ կողմ արտահայտ-
վեց ֆիլմին: Առաջ եկավ անմախա-
դեղ մի ֆնտրուկ:

Խոսու արդիվի 21-ից էկրան բարձ-
րացած «խոսու՞մներ» ֆիլմի մասին չէ,
այլ մի ֆիլմի, որ հարյուր տարի առաջ
էր նկարահանվել՝ «Հոգիների աճուր-
դը» կամ ամերիկյան սարքերակով՝
«Լլկված Հայաստան» (Ravished
Armenia) խորագրով: Դա զագանու-
թյունը դասնական առաջին ֆիլմն էր,
որին անդրադարձանալու միջոց ինձ ներ-
կայիս «խոսու՞մներ» ֆիլմի շուրջ
ստեղծված բանավեճը: Իմ կարծիքով
«Promise-ը» հրաւիրորեն դասնակե-
րված ֆիլմ է մի շարք անմոռանալի տե-
սարաններով և դերասանական կա-
սարաններով: Նկարահանված է սի-
րով, նվիրումով ու դասնական անհրա-
ժեշտությունից դրված: Դրա տոմ-
սարկային եկամուտներից 20 միլիոն
դոլար հատկացվելու է Լոս Անջելեսի
Կալիֆոռնիա Համալսարանին
(UCLA), որոնք այնտեղ մեկնարկի
մարդու իրավունքների «Promise»
կենտրոնը: Ֆիլմի հանդեպ արձա-
գանքները խիստ հակասական են: Ո-
մանք ողջունում են մեծ խիստ կարե-
ւոր և փչ ներկայացված թեմային
անդրադարձալով: Ուրիշներ զսնում են,
որ սիրային եռանկյունու թեման երկ-
րորդ դասն է մղում ցեղասպանության
ծանրակեղծ ողբերգությունը:

Երկու ֆիլմերի շուրջ ստեղծված բա-
նավեճի նմանությունները անհավա-
սալի են:

Հարյուր տարի առաջ ստեղծված
լիամետրաժ համր ֆիլմը հիմնված էր
դեռաշի Ավրորա Մարտիկանյանի ի-
րական դասնության վրա և խոսա-
նում էր «գրավիչ», բայց միաժամա-
նակ «սարափելի» տեսարաններ՝
դասնական կոստրածների: Սի-
րային դասնությունը հորինված էր:
Սցենարը գրել է Հարվի Գեյթսը (Har-
vey Gates) Մարտիկանյանի դասնու-
թյունը լսելուց հետո: Ֆիլմում տեղ
զսած ջարդերի, բռնաբարությունների
և վարագությունների (ներառյալ խա-
չելության) տեսարանները ողջունվում

նիայի ճնշումների ներքո: Մարդիկ հա-
վասացած էին, որ ֆիլմում կոստրած-
ների ձգարիս դասնականները կմոտա-
սեն դասնական հանցագործներին:

Մինչ Ամերիկայում մարդասերներն
ու ճանաչված ֆաղագետները հա-
վաքվեցին Նյու Յորքի «Պլազա» կի-
նոթատրոնում 1919-ին, առանձին,
փակ դիտումի, Լոնդոնի Սոհոյում հա-
վաքվեցին մեծ մի խումբ հանդիսա-
սաններ: Կինոմեթոդները մեծապես
ողջունեցին ֆիլմը «հրաւիրորեն
ներկայացնելու համար մի մեծ ողբե-
րգություն», որոշ օրենսդիրներ սակայն
նյարդայնացած կերպով դեմ արտա-
հայտեցին դրա ցուցադրմանը լայն
զանգվածներին: Ֆիլմն առաջինը ար-
գելվեց Պենսիլվանիայում և դաս-
կան հայց հարուցվեց նրա դեմ: Բրի-
տանիայում կառավարությունը թույլ
լսեց ցուցադրել ֆիլմի վերանշակ-
ված սարքերակը միայն, այն էլ սահ-
մանափակ հանդիսասեսի համար: Ո-
րոշներ զսան, որ «անվայել» է ցու-
ցադրել այն, քանի որ կարող էր սրել
մահմեդական-ֆրիսոնյա հակամար-
տությունը խաղաղության բանակցու-
թյունների ընթացքում:

Հակասական վերաբերմունքը գրեթե
անհնարին դարձրեց ֆիլմի տարածու-
նը և դասնական ֆինանսական ահ-

վել, համարյա այն վայրում, որտեղ մոտ
հարյուր տարի առաջ ցուցադրվել էր
«Լլկված Հայաստանը»: Ներկա էին
ճանաչված անհասկանալիություններ:
Նրանց թվում նաեւ Ջորջ և Ամալի
Քլունինները: Վերջերս «Twitter-ում»
հայտնվեց «խոսու՞մներ դասնական» դա-
հանջ-խնդրագիր, որին արձագանքե-
ցին Բարբա Ստեյվանդի, Անդրե Ա-
դասիի և Զիմ Զարաբյանի մեծ
հոջակալոր աստի: Հակառակ այս
բոլորին, ֆիլմը մեծապես որոշ կի-
նոհանդեսների կողմից:

Ինչպես «խոսու՞մներ», այնպես էլ
«Լլկված Հայաստանի» նկարահա-
նող խումբը հույսը դրել էր ճանաչ-
ված մտավորականության և դերա-
սանների վրա: Ուիլյամ Սելիգն էր
այդ ժամանակ զենել «Ravished
Armenia-ի» ժողովուրդական իրա-
վունքը, և որոնք շատերն աջակա-
սանքի էր հրավիրել Օսկար Ադֆելին:
Չնայած հակառակորդներն այնքան
արագ չէին կարողացել արձագանքել
որքան հիմա, այնուամենայնիվ
նրանք լուր չէին մնացել: Բրիտանա-
կան Ֆորին օֆիսում (արտգործնա-
խարարություն) դասնականներն են
մանակներ, որոնք դիտում են, որ ֆիլմը
«հակամահմեդական է»: Դրանք հա-
վանաբար մոտասեցին, որ այդ ֆիլ-
մը լայն տարածում չզսնի Բրիտա-
նիայում:

Ֆիլմերը միշտ էլ եղել են բարեփո-
խելու միջոցներ, մարդկանց կարեւոր
իրադարձությունների մասին տեղե-
կացնելու գործիքներ: Պատանական
կոնստեւսը, սակայն, շատ կարեւոր է:
Առանց դրա կինոնկարը կկորցնի իր
ազդեցությունը: Ավրորա Մարտիկա-
նյանի դասնությունը չհասավ
զանգվածներին, որոնք «մարդկու-
թյան դեմ գործված հանցագործու-
թյուն»:

«Խոսու՞մներ» ֆիլմը միեւնույն մար-
տիրակների առաջ է կանգնած: Բայց
այն շատ ավելի հաջողված ֆիլմ է,
դասնական ողբերգություն և զգու-
ցացնող դասնություն: Մանրամասն ի-
րազեկում է, թե ինչ տեղի է ունեցել
1915-ին և ինչ հետեւաններ կարող է ու-
նենալ մեծ վարագությունը, եթե ժա-
մանակին չարագործի ձեռքը չբռնվի:

Պատասխան՝ Տ. ԾՈՒՄԿՅԱՆԸ

Արծաթե ԲԱՆՉՈՒՆՅԱՆ

ԱՄՄ-ի գլամուրային մամուլի հայազգի նկարիչը ...որ նկարել է Եսենինին եւ Նենինգուեյին

1934 թվականին ամերիկյան «Վենի-թի ֆեյրը» («Սնափառության տոնավաճառ») գլամուրային ամսագրի մարտյան համարում ընդգրկվել է Էռնեստ Յենինգուեյինի դասկերտող հումորային մի նկարաճար: Այնտեղ արդեն հռչակ վայելող գրողը դասկերտված է սովորաբար կրկնված «խաղաղի» տեսքով, որի վրա կարելի է «հագցնել» թղթե զգեստներ, կոշիկներ, գլխարկներ: Յենինգուեյին, այդպիսով, ստացել է զանազան կերպավորումներ՝ «Էռնին որդես Կորած Սերունդ», «Էռնին որդես ցլամարտիկ Դոն Խոսե», «Էռնին որդես Անհայտ Ջինվոր»... Իսկ նկարների բացատրազրույցը ծանուցել է. «Էռնեստ Յենինգուեյն՝ ամերիկյան գրականությանը դասկանող ֆարանձավաբնակ, թունդ խնող, ծեծկոտուխ մեջ՝ վայրագ, սիրտ մեջ՝ սուսկալի, եւ ամենը՝ հանուն արվեստի»: Նկարների եւ տեքստի հեղինակն էր **Կոնսանսին Ալաջալովը**:

Այս անունը ծանոթ է կերպարվեստի հայ մասնագետներին. հայցնի են նկարիչներ Սենյոն (1902-1987) եւ Ստեփան (1903-1969) Ալաջալովները, որոնցից առաջինը Հայաստանի արվեստի վասակավոր գործիչ էր, երկրորդը՝ մոսկովյան թատրոններում փնտրված նկարիչ-ծեղավորող: Կոնսանսինը նրանց ավագ եղբայրն էր, որին, սակայն, ճակատագիրը նետեց հեռու ավերձ կյանքի հայ եւ ռուս իրականությունից ու դարձնելով ամերիկյան դասկերտագրողի արվեստի ակադեմիկոս դեմոստրից մեկը... Այսօր նրա արխիվը, գծանկարները եւ երկնագրերը դասկանվում են Նյու Յորքի մահանգի Սիբա-ֆյուզի համալսարանի իր անհատական ֆոնդում, Վաշինգտոնի Սմիթսոնյան ինստիտուտում եւ Բոստոնի համալսարանի արխիվային հետազոտությունների կենտրոնում: Ալաջալովի ստեղծագործություններից նմուշներ զեմվում են Նյու Յորքի ժամանակակից արվեստի, Բուր-ինգի, Ֆիլադելֆիայի եւ Դալլասի գեղարվեստական թանգարաններում:

Նորմալիտեանցի Իվան Ե Իզաբելլա Ալաջալովների (Ալաջալյան) Կոնսանսինն ավագ որդին ծնվել էր 1900 թվականի սեպտեմբերի 18-ին, Դոնի Ռոստովում: Բարեկեցիկ կյանքով ապրող ընտանիքը հոգ է տարել որդիների մասնագիտական կրթությանը, եւ Կոնսանսինը, գիմնազիական ավարտելուց հետո, ինֆորմուսյան զբաղվել է նկարչությամբ: Մինչեւ Առաջին աշխարհամարտը դասանին մասնակցել է ամենամյա համառուսական ցուցահանդեսներին, իսկ 1917-1918 թվականներին, մինչ Պետրոգրադը փոթորկվում էր բուռն իրադարձություններից, նա իր նկարչական բարձրագույն կրթությունն է ստացել Տեղի համալսարանում: 1919-ին վերադառնալով ծննդավայր՝ աշխատակցել է ռուսական «Իսկուսվո» («Արվեստ») ամսագրին, ադրուս հայթայթելու համար նկարել է «հե-

ղափոխության հերոսներ»՝ Էսենինի, Տրոյսկու եւ մյուսների դիմանկարները, նկարագրելով ազգայնացման վազոնները: Դոնի Ռոստովի եւ Նոր Նախիջեանի ութերորդ զարմանային ցուցահանդեսում ներկայացրել է արդեն հասուն աշխատանքներ: Դրանց անունների թվարկումը դասկերտում կարող է լինել նկարչի թեմաների եւ նախասիրությունների մասին՝ «Յլամարիկներ», «Աբելի մահը», «Կաֆե-համերգ», «Բրեստում», «Դեղին առագաստ», «Հանգիստ», «Լոդացող կանայք», «Աղաչիներ», «Երկու վանական»: Նրա գործերը սկսել են երեւալ Ռոստովի «Դոնսկայա վոլնա» («Դոնի ավի») դարբերականի՝ 1918 եւ 1919 թվականների համարներում:

1920 թվականին Կոնսանսին Ալաջալովը տարագրվել է Իրան: Հավանաբար այս ուղեւորության ժամանակ է, որ նա գնացել էր Թեհրանը եւ ռուս մեծ բանաստեղծ Սերգեյ Եսենինին հետ եւ ստեղծել է նրա դիմանկարը: Այն առաջին անգամ հրատարակվել է 1929-ին Լոնդոնում լույս տեսած Մ. Դեսոբի «Այստորա Դոնկանի վախճանը» անգլերեն գրքում: Ռուս արվեստաբան Վ. Կուզնեցովայի կարծիքով՝ առաջին հայացքից չի երեւում, որ դիմանկարը Եսենինինն է. ամեն ինչ կրուկ է, չկա նրբություն, շուրթերը չեն ժղճում, փքր մեծ է... Այդուամենայնիվ, նկարն ընդունվել է Եսենինի թանգարանի կողմից եւ հրատարակվել է «Ս. Ա. Եսենինի թանգարանը» գրքում՝ առանց Ալաջալովի անունը նշելու:

Ինչեւէ, Թեհրանում ֆանամյա հայորդին սկսել է իր մի կոսր հացը վասակել կինոթատրոնի համար կինոաստղերի դիմանկարներ եւ ռոմանտիկ նկարներ: Անհայտ երգիծական ռճով հետագայում նա դասկերտել է, որ Իրանում իմրո ռուս ժամանակ եղել է ռճն հեղափոխական գործիչ Ռուս-

նալ խանի դասկերտող նկարիչը (թեւ վերջինս դասկերտող չի ունեցել եւ իրեն չի վճարել) ու ստեղծել է խանի դասկերտող նկարչական լուսանկարը: Շուտով Ռուսնալ խանին կախել են, եւ Ալաջալովը 1921-ին սեղափոխվել է Կոնսանսինոպոլիս՝ ռուսաստանի տարագրության ժամանակավոր օթեանը: Այստեղ էլ նա նկարագրել է գիտերային ակումբների ինտերիերներ, նկարել կինոյի ռոմանտեր եւ ռեսուրսների հաճախորդների դիմանկարներ: Երիտասարդ նկարիչը նմանակալաց կերպով գունար է կուսակել՝ ԱՄՆ մեկնելու ժամանակ քերտելու համար, եւ վասակելով առաջին հարյուր դոլարը՝ 1923-ին հունանիսար օգնության բեռնատարով հասել է Գերմանիա: Այստեղ էլ մեկնել է ԱՄՆ, հաստատվել Նյու Յորք ֆաղափում, որտեղ ունեցել է մի ֆանի սահմանափակ ծանոթություն:

Ամերիկայում ապրած առաջին տարիներին Կոնսանսին Ալաջալովն նկարագրել է մասնավոր ճեղք, Մանհատընի ռուսական ակումբները, մասնավորապես՝ ռուս կոմսոսի Աննա Ջարեմկաուի ռուսական ռեսուրսների ռոմանկարները: Նաեւ դասկերտվ ստեղծել է դիմանկարներ, ռոմանտեր թատրոնի եւ կինոյի համար, ձեւակերպել ռուս հայցնի բալետ-մայստր Միխայիլ Սորոկինի խմբի բեմադրությունները: Կոնսանսին Ալաջալովը դարձել է արվեստի մեկնեան Ռոբերտ Ու. Չենդլերի նկարիչների ցրանակի անդամ, այլ ռուսաստանի նկարիչների (Բորիսկի, Ֆիլովսկի, Բուռյուկ եւ ուրիշներ) հետ մասնակցել Չենդլերի «Ուլիսավորների ավանախի» ստեղծմանը (1925-1926):

1926-ին Ալաջալովն առաջին անգամ իր ստեղծած շաղկանկարը վաճառել է «Նյու Յորքը» ամսագրին, որից հետո գրավել է նյույորքյան մամուլի ուսադրությունը: Նրա շաղկանկարները եւ երգիծանկարները սկսել են հայցնվել այնպիսի մեծանավոր ամսագրերում, ինչպիսիք են «Վոգը», «Լայֆը», «Ֆորչընը», «Նյու մեասիզը», «Վենիթի ֆեյրը»: Ալաջալովը եղել է միակ նկարիչը, որը միաժամանակ աշխատակցել է թե՛ «Նյու Յորքը», թե՛ «Սաթըրդեյ իվինգ փոսթ» ամսագրերին: Ամերիկյան արդի կյանքը դասկերտող նրա երգիծանկարներն ու ջրաներկ աշխատանքներն իրենց գունեղությամբ, սրամտությամբ, թեթեւությամբ, մանրամասների հանդեպ հասուկ ուսադրությամբ որոշակի ճանաչում են ադախովել Ալաջալովին: «Որդես երգիծաբան՝ Ալաջալովը նկարում է բավականին խղճով, ինչը խոստերով լուս դաժան կլիներ: Որդես իր ժանրի արվեստագետ՝ նրա նկարածն իրականում եզրակացություն-

«Կոնսանսին Ալաջալովի դիմանկարը» (գործ՝ Ա. Ե. Յակովլեւի)

ներ են»,- գրել է «Նյու Յորքը» լրագրող, ժամանակին ճանաչված գրող **Ջեյմս Ջեյմսը**:

Ամերիկյան հրատարակչությունների դասկերտվ 1920-1960-ական թթ. նկարիչը դասկերտագրել է մի շարք գրքեր՝ Միլերի «Սոլթմոսիկը», «Ջորջ Գերոլդի երգերի գիրքը», Պ. Ճավալաձեի «Ընտանեկան ալբոմը», Յելեն Զաուֆմանի «Երկուսից մինչեւ ջազը», Զորնեյա Միլերի մանկական գրքերը եւ այլն: Անհատական ցուցահանդեսներ է ունեցել Նյու Յորքում («Քարսթեյրզ» ցուցահանդես), Դալլասում, Գոլիվուդում, Զանգասում: 1942-ին լույս է տեսել Ալաջալովի «Ժամանակի դասկերտներ» ալբոմը, որի նախաբանում հումորով դասկանվում է նկարչի անցած կյանքի ուղին: Եղել է Ֆիլադելֆիայի Ջրանկարիչների ակումբի անդամ, նկարչություն եւ դասավանդել Նյու Յորքի տարբեր հաստատություններում:

Ամերիկացի հայցնի արվեստաբան, Պասկերտագրողների ճան նախագահ **Ռոզեթ Ռիդը**, 1984-ին, Ալաջալովի մահից երեք տարի առաջ հանդիպել է 84-ամյա նկարչին եւ նրան հիշել է որդես «նրբագեղ եւ արիստոկրատ մի կերպարի, որը հղաթ էր դասկերտագրողան գործում իր հարուստ ավանդի համար»: Եվ իսկադես, ամերիկյան արվեստաբանությունը հայազգի նկարչին իրավամբ համարում է ԱՄՆ-ի գրի եւ մամուլի դասկերտագրողան ուկեղարի առաջին դեմեթից մեկը...

Չիտոյություն

Չիտել են Սասունիկ Թորոսյանին: Գուզեցի նրա անունն ու տեսա նրա գրածներից բան չկա համացանցում /այդ դասին չկար՝ համացանցում այս թեմայով ի, գրառումը դասառ դարձավ, որ նրա թոռնիկ Արամ Թորոսյանը զբաղվի իր հանրահայտ դասի հրատարակումները վերստին հանրայնացնելու գործով: Տխրեցի: Աշխարհում ոչ մի բան այնպես իր սեղում չէ, ինչպես ցորենի հասիկն իր շեղում, ասում էր Սասունիկը, բայց համացանցում նրա շեղում այդ դասին դասարկ գա: Ու էլի այնպիսի տարան-տարան մտեր էր մարգարի

դես տարում նա իր ջղուս, խիս, լիքն ու միաժամանակ բանաստեղծորեն Եյուղած ակնարկներում, դասնվածներում ու վիդեոներում: Բայց այսօր այդ մասին չեն ուզում դասնել: Նրա եւ իմ ճանադարիին հանդիպած տղանդավոր ուրիշ մարդկանց մասին մի օր գրելու եմ մեկ-մեկ: Համեմայնդեմու՝ երազում եմ այդ մասին: Սասունիկին հիշելու առիթն այլ է. այն , որ բոլորիս ինչ-որ դասի մեկը հրում է առաջ: Ու ամեն մեկս տանյակ ուրիշներին եմ հրում առաջ՝ սա է բնության ու բնականի կարգը, անկախ Երրհակալություն ասել հասց-

նողներից կամ մարդկային անճորհակալությունից: Սասունիկին կարելի է իմ լրագրողական մուսի կնհախարը համարել: Երբ ես ընդամենն երկու ակնարկ էի գրել դեռ ու դրակսիկա էի անցնում այն ժամանակ մոդայիկ մի թերթում, Սասունիկ Թորոսյանը, որ այդ թերթում բաժնի վարիչ էր, անունս Դեղձանիկ էր դրել: Մեմֆ այդ ունեյնի, ու ես հետս մի հինգ-վեց լուս մեծ դեղձ էի ունենում անդաման դրակսիկայի զնայիս, որ հաճույով հյուրասիրում էի: Միայն Սասունիկի միջոց կարող էր դեղձից Դեղձանիկ դուրս բերել: Ահա հենց նա, երրորդ

կուրսի ուսանողիս առաջին երկու ակնարկի մեջ ինչ-որ մի դեմ էր տեսել, ու , ոչ այս կողմ, ոչ այն կողմ՝ մի օր հանձնարարեց գրել ասոդաֆիզիկոս Դավիթ Սեդրալյանի, նրա փազարների ու գերիսի նյութերի վերաբերյալ ուսումնասիրությունների մասին: Դավիթ Սեդրալյանի հետ հանդիպումն այն աշխարհի դուռը բացելու երեսույթն եղավ, որն ինձ ընդմիջեց կարդեց իմ հոբբիներից մեկին՝ սիեգերի մասին նոր տեսությունների ընթերցմանը, հիմա էլ ֆիլմերի դիտմանը: Ես ուրան էլ ֆիլմերի դիտմանը: Դավիթ Սեդրալյանը, գիտության այդ հսկան՝ հասարակ, դարգ /հանձարեղ միջոց դարգ է/ մարդ

էր, եւ ինձ կարողացավ անել գերիսի ասոդերի խորհրդավոր աշխարհը: Հարադարակնան վերնագիրն էլ եմ մոռացել, գրածս մտերն էլ: Չիտում եմ, որ երբ ձեռագիրը տար խմբագրություն, Սասունիկը կարդաց ու ոգետրված ծեծեց խմբագրի դուռը. «Մեր Դեղձանիկը մի հրաշալի հոդված է բերել», ասաց: «Դեղձանիկն ո՞վ է», զարմացած հարցրեց խմբագիրը: Սասունիկ Թորոսյանը ինձ տարավ խմբագրի մոտ ու ներկայացրեց: Այդ օրը ես հասկացա, որ Սասունիկ Թորոսյանը սանձնեց իմ անուն-ազգանունի դասախանասվությունը, ու լուս տարիներ ես այդ բանը չմոռացա...

Մ. ԽԱՇՏԱՅԻՆ

On 6th of July, 2017 the member of the UK House of Lords Caroline Anne Cox, the Baroness Cox of Queensbury turned 80.

On this day the President of Artsakh Bako Sahakyan sent a congratulatory message in which, on behalf of the Artsakh people, authorities and on his own behalf, he cordially congratulated the baroness on her jubilee, wishing her peace, good health, success and all the best to her and her family and friends.

The generation of Armenians over forty, not to mention the older ones, know the name of Baroness Cox, the name of a brave woman who, at the call of her heart and demand of her mind, was and is still dealing with problems of human rights protection. Speaking against violence, she defends the rights of the Christian population in those Muslim countries in which they are being trampled upon. As a professional sociologist Caroline Cox wrote hundreds of articles and dozens of monographs about the tragic fate of Christians, most often oppressed by Islamists of the Pan-Turkic type - in Sudan, Ethiopia, Bosnia, Northern Cyprus.

Since the late 80-ies of the last century Baroness Cox has become an active and principled defender of the rights of Armenians of Artsakh, fighting for their freedom and independence from pan-Turkist Azerbaijan. Always standing by the Armenian people, she shared their pain and suffering, contributed to the fair struggle of the Karabakh people in every way. Due to Baroness Cox many countries learned the truth about Artsakh, they got true information about the Azerbaijani-Karabakh conflict.

The young generation of Armenians born in sovereign Armenia at the beginning of the 1990s and at the beginning of the third millennium will probably wonder why after her first visit to Armenia and Artsakh this woman was ready to give her life for the Christian Artsakh? Why is her active work in defense of the rights of the Artsakh people the best manifestation of humanism and worthy of the highest appreciation? What is the essence and meaning of her long-term principled and consistent work for the benefit of Armenia and Artsakh?

In order to answer these questions correctly, we have to retrospect into the not so distant past and once again restore in memory the truly heroic time of the selfless nobility of a woman who once did not know about the existence of Artsakh and its place on the globe map, but learning and loving Artsakh and its people in the most tragic days, months and years, remained faithful to this love for the rest of her life.

To this end, the informational and analytical agency De Facto appealed to Zori Balayan, a well-known writer and traveler, who always accompanied Baroness Cox and her group on their round the world trips so that he could share his travel notes as well as the memories of this amazing woman with readers.

"The Baroness's sincere attitude to Artsakh and her warm friendship with its people are quite natural, - Zori Balayan told us. - Here, after all, the Baroness's commitment to the universal human values and the principles of democracy must be taken into account. Therefore, it is quite logical that she made a huge contribution to the protection of the Armenian population of Artsakh by organizing a number of trips with humanitarian assistance for its residents, and provided them with the necessary medicines during the war.

Her devotion to Armenian culture in general is logical. She visited about forty countries where Armenian colonies with churches, schools, political parties, cultural centers, and publishing houses have long been historically settled, including the southern hemisphere - Brazil, Uruguay, Argentina, Australia.

Indeed, during the war and after that I accompanied the Baroness Cox and her numerous teams in traveling around the world. And I'll tell you this: wherever she was she had one goal, one supertask - Artsakh is doomed to the final victory. She often repeated it.

By all means, I will provide you the pages from my diary and books in which I tell about her. And I have a lot to say about my sister, as I call her. I do not know how you will finish your material about Lady Cox's glorious and disinterested mission in Artsakh, but I'd like to begin by offering you the following: When they called me and asked how old Caroline Cox was, I answered without thinking: "Twenty-seven." After all, twenty-seven years ago, Caroline became a sister for me and a daughter for Karabakh.

In Karabakh there's a hill named after Caroline Cox, there's a forest trail named after Carline Cox. There's a modern Rehabilitation Center created by her and bearing her name. There is an eternal memory of a great love to our sister.

God bless her!

I think from the historic point of view it will be correct, especially for young people, if the acquaintance with this legendary woman who devoted her whole life to the struggle for the tragic destinies of Christians under the yoke of panturkists, starts with a brief excursion into the recent past, when the Soviet Union was already agonizing, "preparing" to its dissolution, and in Artsakh, gangs of Azerbaijani riot police raided together with the Soviet army units.

ZORI BALAYAN

From the Karabakh notes and Zori Balayan's memories

...The 21 of May, 1991. The day of Andrey Sakharov's birthday - he would become 70. Delegations from all the continents arrived in Moscow at the First International Sakharov Congress. The opening speech was held by the academician's wife Yelena Bonner. Among the world known scientists and public figures at the podium there was the president of the USSR M. Gorbachev with his wife.

In the evening I went to Yelena Grigorievna's house on Chkalov street. I was walking and recollecting her words said in the crammed Congress hall. At the time I didn't know the meeting was being broadcasted live all over the world. On the eve I called her from Artsakh as usual and told her what was

so-called 5 o'clock tea in the presidium. Gorbachev and Raisa Maximovna were also there. The president was red in the face. I very well knew that my words about the past events in Karabakh were the reason of it. I repeated the horrible story you had told me before by the phone from Artsakh. I'm speaking now about the three children's mother's destiny who was nine months pregnant. While telling I was peering in Gorbachev's and his wife's faces. When I said that in the eyes of a pregnant woman, her three children and the soviet soldiers of the internal forces who were standing aside, azeri riot atrociously killed her husband and then didn't allow to bury him explaining all this horror with the fact that this is azeri land, Gorbachev changed his countenance while his wife kept on drinking tea. She nibbled

The woman of the world - the love of Artsakh

Dedicated to Caroline Cox's 80th anniversary

going on in Getashen, Martunashen, Hadrut region, Berdadzor sub region at that time. And so Bonner's words about all this thundered like a bomb for the whole world.

Yelena Grigorievna looked tired. There were a lot of miscellaneous people in the house. The steam from the coffee, cigarette smoke (Yelena Grigorievna was smoking shamelessly much). Hum. Hubbub. Seizing the moment I told the hostess that I had to go home the next day, because the situation there was becoming critical.

- Are you mad? - she said loudly.

- Lusya, no one knows that not only Azerbaijani but also soviet army is fighting against us. Not Russian but soviet army.

- Don't you understand, - she interrupted me, - don't you understand that the meetings in sections will start from tomorrow at the congress. And you are officially included in the committee of the massive violations of human rights, that is - rights of peoples. And the most important thing - the head of the committee is Caroline Cox herself - the Deputy Speaker of the House of Lords of Great Britain. You have to be there by all means.

- Please understand, Lusya, we are already tired of all kinds of futile words.

- Caroline Cox is another case. And now I have to disappoint you...

- It's already impossible to disappoint me.

- Everything is much more complicated than you think. Today during the break as the initiator and the organizer of the Sakharov congress I invited everyone to the

the cake and asked calmly: "Yelena Georgievna, why do you hate azeri people so much?" To put it mildly, she had quite a strange reaction to the human tragedy. I gasped in surprise. But calming down I reminded them of my last trip to Baku with Andrey, when Vezirov said that "land is not given, it's conquered with blood...". Whatever, tomorrow in the morning you go directly to the Hammerov centre. There will be Cox's committee.

Baroness Cox's committee was placed on the 8th floor. It was a stuffy and airless day. The head of the authoritative committee was a woman about fifty, she was in a light cotton dress and every time after finishing a phrase she turned abruptly and looked at the interpreter smiling broadly. There were about 20 people sitting at the long table. She listened to everyone attentively. I was the last one to speak. And at that very moment Yelena Bonner entered the room. Silently she sat near the door, she dropped a note and in a minute I received a piece of paper folded in four: "As we've arranged, speak about the last events, about the refugees, about the tent cities. You told me yesterday that they'd better held a meeting not in Moscow but in the villages where the refugees were placed. I don't remember the name of the village..."

I'll remind. The village is called Kornidzor, Goris region. It's a legendary village. It's very beautiful and one of my favorites. At the time a whole group of refugees from Berdadzor was languishing there. So I told the Cox committee in details what was going

on in Artsakh. I said that I highly appreciate the work of the Sakharov congress and especially the work of the committee, which deals with the people's rights and I offered to organize the next meeting in Kornidzor, In Yerevan or at least on the border with Azerbaijan.

Lady Cox's first question didn't surprise anyone. I think, all the present would like to know the answer. She asked: "Where is Karabakh situated geographically?" Looking ahead I'll say that in a year Caroline Cox will write a monographic booklet about the Armenian genocide in Karabakh.

Someone of the hosts brought a big piece of whatman paper and some markers. Two volunteers helped me gladly. Standing by two sides they pushed the whatman to the wall and I quickly drew a line from the left marking the east shore of the Black Sea, and a line from the right marking the west shore of the Caspian Sea. On the top I drew the line of the Caucasian

In an hour Gorbachev sent a letter which said that the committee of Cox was allowed to go to the region. There were no any explanations of who and where will register the documents and how the members of the committee will reach the "region". The matter was complicated with the fact that it was Saturday evening. In my book "Between the hell and the paradise" while speaking about this episode I wrote: "Only God knows how we managed to reach Yerevan".

Gorbachev's telegram was governmental, it was red. It's already a serious document. I called to the head of the VIP airport "Vnukovo" and introduced myself as the MP of USSR. I voiced the text of Gorbachev's telegram by phone. I called the envoy of Soviet Armenia in Moscow, my good friend Edward Haykazyan and asked him to send a bus to the hotel "Russia" without any questions. In half an hour my request was complied. Mrs. Cox gave me the list of the twelve (of twenty) members of the committee. For some reason she obeyed watching the

guests were and why we were going to Yerevan. I asked the parents to sit their children on their knees if possible. Before I could finish my speech all the passengers suddenly stood up, young and old. I could hear the interpreter to translate what was going on in the plane. I turned and looked at the baroness. She was smiling broadly without hiding her tears. I will never forget this moment. At the time I made the greatest discovery for our people. It was sort of a tangible continuation of Byron, Griboedov, Nansen, Brusov, Gorodetsky. Fortunately there are many of them on the earth.

I walked along the whole giant plane. Everyone was seated, not a single person was standing. There was no place only for me. I placed myself in the pilot cabinet. At three o'clock in the morning we were in Yerevan. We were met by Ara Sahakyan, who organized everything perfectly well, including Mrs. Cox's journey to Zangezur. I repeat, it was three o'clock in the morning, because at 6 o'clock a.m. without hav-

Before flying to London she looked at me with her eyes full of sorrow and said quietly: "Brother, if the situation becomes too hard in Karabakh, although I can't imagine what can be harder than this, let me know in any case". At that time I accepted her words only as a sign of politeness and just said: "Thank you, sister".

On those days I was often recollecting her words told in the airport. Every day the situation in Artsakh and Shakhumyan region was becoming more and more critical and tragic. Per se it was a real war. And à la guerre come à la guerre – you have to fight, resist, attack. Here we have to remember that on the territory of Artsakh, more precisely NKAR, six thousands of soldiers from the Soviet Ministry Interior troops were deployed, who didn't let the azeri implement the genocide, of course if the commanders were honest and just. And suddenly on the 4th of July in 1991 on the radio and by TV they voice Gorbachev's decree on the withdrawal of

Mountains. On the bottom I drew lines for Turkey from the left side and lines for Iran from the right side. In the centre I drew the outlines of the three republics, bold denoting the borders of Karabakh. Somebody said that now he'd never forget where the Karabakh was. Lady Cox asked: "You invite us to come to Karabakh. But how do you think to do it in practice? We all have visa only to Moscow".

And not waiting for the answer she suggested to write a letter to Gorbachev with her signature. The project of the letter I wrote with Yelena Georgievna's help, someone was synchronously translating the letter. And at the very day the letter was sent to Kremlin.

We've been waiting for the answer too long. On the third day Caroline sent the second letter. This time she was dictating the text herself. She emphatically notified that the letter is written on behalf of all the member of the committee, listing the countries: Britain, USA, Norway, Japan, Switzerland, France, USSR. And she also notified that in case of ignorance the committee would have to promulgate the text of the letter to the president on the last meeting of Sakharov congress.

process which she couldn't understand. Only once she said smiling as usual: "I don't understand anything. We don't have visa, not even tickets. I don't understand anything. But at the same time me and all my colleagues break to Karabakh although yesterday no one knew where it was".

I called the chief of the Yerevan aviation Dmitriy Atbashyan who said: "What's going on in Vnukovo is awful. There is not a single ticket to the evening flight". And then he added optimistically: "We'll think something out." We climbed the ladder into the first salon of the huge IL-86 knowing very well that all the three hundred places were busy. The very first thing we paid attention to were the sad faces of the silent passengers. It was the 24th of May. All the previous days of the month starting from the 1st of May our nation have been suffering a drama. Getashen, Martunashen, Berdadzor, some villages of the Gadрут region, capturing of other villages, refugees, The "Ring" operation, the impunity of vandals and barbarians...all this was reflected on our compatriots' faces.

I appealed to the passengers by the translational phone. I told them about the situation. I explained who our

The woman of the world -

ing breakfast one part of our group went to the Goris region where there were refugees from Berdadzor and the other part went to Voskepar where a week ago azeri band shot a whole police department at close range.

Late in the evening on the next day Mrs. Cox gathered the whole group in the hotel "Hrazdan" and offered to appeal to Mutalibov for the committee to be allowed to fly to Baku. In response the assistant of the First Secretary of the Central Committee of the Communist party of Azerbaijan said on the HF unit that no one will ever come to Baku from Yerevan. On the same day Caroline urged me to organize her trip to Goris again and from there to the border of Lachin region. She hid her intentions from me. Soon I was telephoned from Goris and told that together with five daredevils from her group and with a white rag on a stick baroness crossed the border and was going to Lachin. In few hours they fell into the hands of soviet soldier and azeri riot. And only then and there baroness realized that on that stage of the war which per se had started long ago no reconciliations were possible. The former boss of the Azerbaijani communists Abdurakhman Vezirov told Andrei Sakharov and Elena Bonner in Baku: "Lands are not being given up without blood" - reconciliation is impossible even today. And then, on the border with Lachin, Baroness Cox was convinced that the situation in Armenia could not be compared to anything else.

The next morning as a Deputy I organized a big press-conference for Cox in Moscow. It was the 28th of May, 1991. From that day the name of the Deputy Speaker of the House of Lords of Great Britain became known to the whole Armenia, the whole Diaspora.

troops from the Shakhumyan region. In the text of the decree it was notified that "Mutalibov promised not to deport Armenian people". I think the world has never faced such a pathological cynicism. Gorbachev had no idea of the fact that no sooner had the ink of the decree he signed dried, the villages Erkedzh, Buzlukh, Manashid began being burnt. Gyulistan, Verinshen, Armenian Borisov and other settlements were fired. At the same time under the guise of internal forces the azeri riot broke into 20 villages of Gadрут region.

We immediately warned people about this. I sent a telegram to Mrs. Cox too. She answered in an hour and that text couldn't be read calmly. Baroness wrote that she had already given the order to her assistant to contact the members of her group and she had to fly to Canada where her daughter had lost her child at birth. The telegram ended with the following words: "At least a day I'll sit next to my daughter and I'll come to you. At that time my colleagues will gather and we'll come to Yerevan by all means. Please inform Bonner about this".

On those days Yelena Georgievna was telephoning me all the time. She sought to the group of Mrs. Cox to be accepted in Baku. Mrs. Cox at that time tried to contact her kiths Yazov and Lukianov. In short, the meeting in Baku took place. The group was accepted by Mutalibov and Polyanichko. Yelena Georgievna included her son Alesha in Cox's group.

It's a long story how we sent the Armenian YAK-40 to Baku to take the Cox's group to Yerevan. It turned out that both Mutalibov and Polyanichko didn't let any of the human right activists speak. They excitedly told them about the "ungrateful Armenians", who allegedly deported all the azeri people,

took them hostage, burned their houses. On Cox's request to visit the Shahumyan region they said that they are very much anxious for her fate. But when the group arrived in Yerevan and immediately flew to Stepanakert by helicopter Cox managed to go to the Shahumyan region and also to Shushi and Berdadzor and even to the burning Dolanlar in the Gadrut region. On her return she met with Yazov and Lukianov again. In a week she told the whole House of Lords about the atrocity in Karabakh.

...A few days after the Shahumyan self-defense forces liberated the three previously deported and seized by Azerbaijanis Armenian villages, Lady Cox visited Armenia again. This time, besides journalists, one of the leaders of the international organization "International Christian Solidarity" John Eibner was in the group. We decided to visit the Shahumyan district first and then fly to Stepanakert.

Shahen Meghryan took the group to Buzlukh, an ancient Armenian village on

Therefore, the helicopter landed in Verin Horatagh village of Martakert region. The whole village came out to lead our group to the village council. And there they said there was no transport. There was only one way out: to find a bit of diesel fuel, to load valuable items on the carriage with a tractor and walk along the snow-covered road, across the pass to the famous village of Vank (where the Gandzasar temple towered) and somehow on to the capital of Karabakh. Two kilometers later the tractor broke down. And there were ten more to go. Getting to Vank is a separate story which is also instructive. It accurately depicts the image of Cox, as a woman not only initiative and decisive, but, most importantly, effective, even daring.

Cox was to speak on behalf of the House of Lords of Great Britain at the first meeting of the first in the history of Artsakh parliament elected by the people... But even for her it was impossible to postpone the session. And the weather was non-flying. Verin Horatagh village was the final point of arrival, and

In Moscow Cox organized the meeting with the ambassadors of the USA, Canada, Germany, France and Britain. And everywhere she showed the fragments of "Grad". She did the same in Washington in the White House in the cabinet of the adviser to the U.S. President for National Security Brent Scowcroft. The owner of the office was holding the piece of iron in his hands for a long time and then he said: "Monster!" I asked him: "Can we fight this monster?" And he answered: "Against a monster you need a monster."

... They called Stepanakert from Yerevan. It was reported that a large group from Zurich was arriving at Christmas. It was headed by the President of the International Organization "Christian Solidarity" Hans Stuckelberger, a well-known human rights activist and a church figure. Caroline Cox was also in his group.

Forty-five tons of cargo was brought on IL-76. I went to Yerevan and met the group. The cargo was sent by the KamAz cars, and the group left by the Ikarus. It was the 5th of January, 1993.

aster, despite the cold and the wind. When I was watching the tape with her performance sent to me from America, I had the impression that at that time she herself was sitting in the cabin, and some heroes saved the children, as if she wasn't the first one to jump out into the cold ...

... During each and every visit to Artsakh Lady Cox met with the commander of the Martuni Defense District, Monte Melkonyan. The people called him Avo, it was shorter and clearer. Avo was born and raised in America, and naturally his native language was English. We all were drawn to this courageous man and besides, he was a philosopher.

Their first meeting took place in June 1992, that is, a month after the liberation of Shushi. At that time, few knew Avo. As it was decided not to publicize his name in the media so the Azeri could not spread information that the entire Diaspora is fighting in Karabakh. There had already been talking about the volunteers of the so-called "Armenian Expeditionary Corps" flocking to Karabakh from all five continents.

the love of Artsakh

the slope of a steep mountain. Houses were destroyed, burned, robbed. We silently wandered through the deserted streets of the village. I thought: if this was done by the Armenians, the Turks and Azeris would make a fuss over it to the whole world. But the point is not that Armenians, like Christians, are not able to commit such a thing. The point is different: why does the same world keep a stone silence when the Azeri do it? Only a few - such as Cox and the CRIs *) respond to our pain ...

We went up to the cemetery. The graves were destroyed and ruined. Marble slabs were taken away. What couldn't be taken was smashed with sledgehammers. At the edge of the cemetery we saw a freshly dug grave. When the Azeri hosted the village, they opened it, pulled out the body of the villager, took off his clothes, tore out his gold teeth.

Cox asked the TV journalist not only to photograph the grave, but also to film the story. When we went down to the village we saw an old man in a quilted jacket sitting on a boulder. He turned out to be the father of the very man at whose ruined grave we were horrified by the inhuman savagery and vandalism. Caroline Cox asked everyone to sit for a while with the old man.

On January 4, 1992 the first session of the newly elected parliament in Karabakh was appointed. On the eve, already as the People's Deputy of the NKR Armed Forces I flew to Yerevan. At night I met Cox's group with another load of medicines and food. On January 3, the jam-packed Mi-8 took off. We had to land in Gulistan, leave some cargo there and fly to Stepanakert. But Gulistan, where Shahen Mehryan waited for us, was closed tightly. We flew as if in milk.

as I said, we could get to Stepanakert only by crossing the heights, not Wuthering, but even worse - frosty. The Deputies of the State and Moscow Duma, journalists from Armenia, Russia and from abroad, they all were with us. Would they stand?

When Caroline learned that the session could not be postponed, she silently climbed the gangway of the helicopter, got her backpack, came up to me and asked quietly: In which direction is Stepanakert? I replied that it was not about direction, but there was a huge mountain standing between Verin Oraktag and Stepanakert, and on that mountain there stood the Gandzasar temple. I pointed at the mountain.

Without saying anything, she set off at night. And, of course, immediately we all followed her. By the midnight we reached the top. We waited for everyone. At the top we were met by the people from the village of Vank due to the efforts of the Verin Horatagh village council. By the morning a big truck arrived, this time due to my efforts. And we were on time for the first meeting of the first parliament of Artsakh.

Throughout the year, Cox, wherever she was, talked about that fantastic pass. And she often said that was her historical path.

Before she could come back home she learnt that "Grad" was used in Shahumyanovsk. She came to Yerevan and on the same day we went to Shahumyanovsk together. We were met by Shahen Meghryan. He showed us the school, which, in fact, already wasn't existing. The rocket went from one side of the building till another one destroying all that was inside. "Grad" is not only exploding but also burning. Fortunately all the children left the school ten minutes ago. Not very far, near the road there were the fragments of the rocket. Mrs. Cox offered to take them with us. I didn't know then what she was thinking of. Only the next day she suggested me and Pargev Srbazan to fly with her to Moscow and then to the USA.

A lot of cars crowded round the village of Saravan. It was snowy and windy. Our bus hardly moved. Finally, it got stuck. There were snow-covered cars, trucks around us...

By five o'clock it got completely dark. It seemed we were stuck for a long time. And that meant the Ikarus motor should run all night without stopping since it was -15/20 in the street and the danger of freezing was quite real.

We all, more than 30 people, were captured in snow. And we didn't know when the road workers would be able to clean the track. We had to put up with fate and ... get the food supplies. It cheered us up a little. But suddenly somebody knocked loudly on the bus door. When the driver opened the door, a sharp frosty air burst into the cabin and a young woman with a nursing baby came in the bus ...

Seeing a chilled woman with a child in her arms, Cox was alarmed. She immediately suggested leaving the car and looking around if there were other children in the cars and in general pay attention to all cars: if the passengers needed help.

She was the first one to leave the bus. Cox told a wide audience in Boston about the night when the blizzard captured more than hundred people, including children, who were dragged into our bus and if not the Ikarus the consequences could be disastrous, she told about the people who prevented that dis-

That's why we warned Cox that she could film Monte Melkonyan but it was better not to show the footage anywhere. She agreed and promised not to do so.

At the end of this very first meeting Avo told us that he could not let the guests leave hungry, and offered to "have a snack" in Martuni. It was all right, and we agreed despite the fact that a real "snack" was waiting for us in the village of Shosh, which is ten to twelve kilometers from Stepanakert in the north-west direction. We were being waited there for the wedding of the hero of the Artsakh war, Ago Harutyunyan. Running ahead I will say that we were late for the wedding due to Avo. But this is another story, a funny one. In short, they repeated the wedding specially for us (that is, in fact, for Lady Cox).

And before that, on the famous Martuni off-road (as a graphic illustration of the indifference of the Azerbaijani leadership to the local problems), we were rushing to Shosh overcoming not only mud, but also dark. On the way, Cox was silent against the habit. It seemed to me she was puzzled.

- Any problems? - I asked.

- There are problems, - she said, - you made a wrong decision. Monte shouldn't be hidden from the world. Of course I gave the promise and I'll keep it but this is wrong. People should be told whatever Monte told me. There's so much common sense and logic in his

*Committee of the Russian Intelligentsia "Karabakh" - Created in 1991 in Moscow.

words. His philosophic views are so interesting. I told him that many should have been surprised that he left his home in America and came where they were being killed every day. And he said that they should be surprised not at that but at the fact that not everybody left their houses and came... because it was not just a simple war. The whole world is vilifying the poor Karabakh people. What for? For they don't want to die? For they fight for their freedom? For they behave the way every nation should behave in the given situation? They are the way God created them. The truth is on their side. And I think they should at least allow telling people about Monte's philosophy.

I promised Lady Cox to coordinate this issue with the leadership of the Karabakh movement. That was also a discipline that could not be violated. After talking to Serzh Sargsyan, then the head of the Defense Ministry of Artsakh, the next day I informed her that her proposal was accepted quite fairly. And soon the whole world (not only Armenian) learned about the national hero of Artsakh Monte (Avo) Melkonyan, who became a real legend.

... Each time a new team accompanied the baroness. During the years of war most often they were doctors, sappers, politicians, journalists and others - all from different countries. And with each visit, the number of our friends grew. It was astonishing that she planned, as she said, "the content of the visit." When she learned about the Battle of Karintak (January 26, 1992), she realized that a real war had already begun, which would take place on the territory of Artsakh. And that meant there would be a huge number of wounded. And from the beginning of February to the middle of April 1992, I organized five flights on a forty-ton Il-76 airplane with humanitarian cargo. Indeed, these were the air services of the "first aid", which by air carried hundreds of kilometers of bandages, thousands and thousands of square meters of gauze, not to mention the mass of the front medicines.

Mrs. Cox always said that people must not die in pain, and the wounded must never suffer pain. She was always proudly speaking about the fact that many captive Azerbaijanis were saved from death by Armenians.

It was the end of 1992. I must say that after the liberation of Shushi and Lachin it didn't become easier for us. Every day Stepanakert and its surroundings were bombed by the sinister MiG-21 and Su-25. Agdam was beating Stepanakert, Askeran, Noragyugh with salvos of rockets. At that time Cox drew up a new group of doctors and deminers and also her colleagues from the House of Lords. In December of 1992 Lord Malcolm Pearson with his daughter appeared in Caroline's group. He lived almost a week under the endless fire. He was calm, always smiling. He was surprised mostly because of the fact that the world was silent, although all the great powers were aware of what was happening in Karabakh. Soon I learnt that all the notes in Malcolm's notebook were kind of a fuse. At the first after the visiting Artsakh meeting in the House of Lords

Malcolm Pearson burnt his "fuse". The explosion was heard far beyond London. He recounted everything he saw with his own eyes and showed his own pictures of the captured guns produced in the European countries and mostly in Turkey.

Just in a day after his speech he received an ultimatum from Turkey. It turned out that this high-hearted, principled and wise man had common shares in joint insurance business. The ultimatum was stern: "Either you deny your words publically, or we break the contract". This meant losing more than four million pounds. And Pearson answered from the high tribune of the legendary House of Lords: "For me a child's life, in this case an Artsakh child's life, means more than all the money in the world".

body called me and said that at night the Armenian village Maragha was burnt down. Armenians were burnt alive. I changed the rout. In few hours we saw a real Auschwitz. Azerbaijani were kicked away but there was nothing left from the village, only few people. All day long Caroline Cox and a TV reporter from London were photographing all that Hades. Only these shots were included in our chronicle.

«De-facto» retreat

... Member of the House of Lords of Great Britain, Baroness Caroline Cox responded to the note of the Azerbaijani Ambassador to Great Britain Fahraddin Gurbanov in the British edition of *The Guardian*, in which he indignantly wrote about

The woman of the world - the love of Artsakh

Before her visits Caroline was making a plan to know who to include into her new group. And every time she contacted me. I told her that we faced a huge problem in the face of the wounded people who were confined to a wheelchair. Mostly there were boys with a spinal cord injury. This time Caroline arrived with a group of twenty people. Almost everyone worked in the International and the English Christian Solidarity, there were major specialists in neurology and surgery in her team. And so, in the dilapidated former school number 10 without windows and doors there gathered dozens of patients in wheelchairs. Near each wheelchair there were wives, mothers, children with sad eyes. Immediately they set up a clinic with a great name "International Christian Solidarity." Two months later workers came with the special equipment. And all this was happening in the times of war. Soon the building looked like a real clinic. Later they brought the medical equipment for the physical therapy. Today it's a modern recreation center named after Caroline Cox. There are now commonly treated many patients with difficult diagnosis.

And early in the morning on the 11th of April 1992 when we were going to Shosh (by the way Yelena Bonner's son ALesha and TV reporter Arthur Grigoryan were also with us) some-

the documentary photographer Anastasia Taylor-Lind who visited Nagorno-Karabakh in 2011. The letter of the Baroness is also published in *The Guardian*.

"I've visited Nagorno-Karabakh 80 times, many during the bitter war from 1991 to 1994, and I witnessed Azerbaijan's attempted ethnic cleansing of Armenians, including firing 400 GRAD missiles a day on the civilians in the capital city of Stepanakert and numerous atrocities including the slaughter of civilians in the village of Maragha in 1992. I saw the homes still smoldering, decapitated corpses, charred human remains, and survivors in shock. In a nearby hospital I met the chief nurse who had lost 14 members of her extended family including her son, whose head had been sawn off", - Baroness Cox wrote. (2014)

... In 2013, on Caroline Cox's 89th trip to Nagorno-Karabakh, I wrote an essay on Lady Cox, who, after her first visit, became a painfully dear daughter of Artsakh, then - long-suffering and rebellious, now - free and sovereign. It is no accident that for almost a quarter of a century we have been communicating with each other as brother and sister - as sister and a brother. In that jubilee essay I noted: "Eighty trips to Artsakh

are, among other things, eighty accompanying groups, each of which had about ten people. And this, in turn, means - about eight hundred people from different countries became good friends of Artsakh."

In the year of the centennial of the memory of the monstrous Armenian genocide, elevated to the rank of the state policy of Turkey, Lady Cox already with the eighty-fourth team made a special, ten-day memorial tour of ten mountain routes of Artsakh. And let this not surprise anyone. Caroline has an unusual passion for traveling through mountains, to a kind of mountaineering. After each visit to Artsakh, she invariably mastered, all over again herself, more and more of new routes.

At the same time she mastered, not only for herself, her infinite love for Artsakh. That is my dear sister. That is Baroness Cox, whom the unforgettable Andrei Sakharov called the woman of the World.

P.S.

Talking about Caroline Cox's visit to Artsakh will take us too much time. The newspaper field is not enough. But I'll ask you to put one of my incomplete stories in your review. The meaning of it is a simple formula - the price of love is love.

At the beginning of the 1994 together with my true front-line friend and permanent helicopter detachment commander Sergey Vantsyan and our legendary surgeon Valeriy Maroutyan we flew to the very top of the ridge where at that memorable night Caroline's whole team gathered. The helicopter had a big basalt stone aboard with an inscription in three languages "Cox's path" (Path of Cox). At that time Caroline brought a large group of the deminers with her. It was planned two months ago. It became known then that the villagers, cars and even cows hit a mine. And Cox invited the best deminers who became famous by saving thousands and thousands of lives in Vietnam, Cambodia and Laos. However, neither the baroness nor her team knew why we landed on the top of the mountain which nevertheless offered a beautiful view on Artsakh. And suddenly one of the guests shouted loudly - "Path of Cox!" Everyone ran to him. Caroline was the last to come up. She didn't understand anything. A minute later I saw her happy face. She was standing silently at the stone with her name for a long time. Then she looked at me, smiled broadly and started kissing not me, not Valerik or Vantsyan, but the helicopter pilots. She was very fond of our heroic boys...

There we bummed the champagne in the Gandzasar sky. We congratulated the Deputy Speaker of the House of Lords of Great Britain who not hiding her joy said loudly: "I'm extremely happy that I have my own path on this earth".